

Lottien tehtävät kaatuneiden huollossa talvi- ja jatkosodassa

Anniina Siltala

2019 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Lottien tehtävät kaatuneiden huollossa talvi- ja jatkosodassa

Anniina Siltala
Hoitotyön koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2019

Anniina Siltala

Lottien tehtävät kaatuneiden huollossa talvi- ja jatkosodassa

Vuosi 2019 Sivumäärä 56

Tämä opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Laurea - ammattikorkeakoulun ja Helsingin Seudun Sotaveteraanipiirin kanssa. Työn tarkoituksena on kuvata kaatuneiden huoltoa talvi- ja jatkosodan aikana vuosina 1939-1944 kaatuneiden evakuoimiskeskuksissa. Työ painottuu lottien tehtäviin kaatuneiden huollossa, ja äänensä saa myös kuuluviin yksi pikkulottana työskennellyt henkilö, joka oli vastaanottamassa ruumisarkkuja sodan aikana. Lisäksi työssä käsitellään sankarivainajien asemaa Suomen yhteiskunnassa ja pohditaan kuolemaa yleisesti ja uskonnon roolia siinä.

Opinnäytetyön luonne on toiminnallinen ja se on tehty laadullisena tutkimuksena. Työhön haastateltiin pikkulottana työskennellyttä henkilöä ja tällä osuudella on työssä tärkeä rooli teoreettisen viitekehyksen rinnalla. Haastattelussa sekä teoriaosuudessa korostui isänmaan tärkeys ja sen itsenäisyyden vaaliminen, yhteishenki, lottatyön arvostus sekä kiitollisuus pikkulottana toimimisen kokemuksista. Henkilöhaastattelun lisäksi työhön on lainattu lyhyesti toisista lähteistä muiden lottien kokemuksia kaatuneiden huollossa työskentelystä.

Tällä opinnäytetyöllä halutaan levittää tietoa kaatuneiden evakuoimiskeskusten toiminnasta ja erityisesti korostaa naisten merkitystä tällä osa-alueella. Sotien aikana kaatui noin 95 000 suomalaista sotilasta. Suomi oli ainoa maa, joka evakuoivat kaatuneensa omalle kotiseudulle. Kaatuneiden evakuoimiskeskuksilla on ollut iso merkitys siinä, että suurin osa näistä sotilaista on päässyt omaan kotimaahansa, Suomeen haudattavaksi. Tällä on ollut suuri vaikutus sotajoukkojen taisteluhengen sekä omalta osaltaan myös kotirintaman jaksamiseen.

Asiasanat: Kaatuneiden evakuoimiskeskus, lotta, pikkulotta, kuolema, sota, sankarivainaja

Anniina Siltala

Lotta work in the evacuation centres of the killed in action during the Winter War and the Continuation War

Year 2019

Pages

56

This thesis was made in co-operation with Laurea University of Applied Sciences and Helsinki Region War Veterans (Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri). The purpose of this thesis was to describe how the people who were killed in action were taken care of in the Winter War and the Continuation War during the years 1939-1944. The focus in this work was on Lotta work and one little Lotta tells her story about her role in war, when she was receiving the coffins. This thesis also discussed the position of the diseased war heroes in the society of Finland. Death and religion were also discussed in this thesis.

The thesis was functional and executed as a qualitative research. This thesis included one interview which played a big role beside the theoretical framework. In this interview were highlighted the importance of one's own home country and maintaining the independence. Also solidarity, the valuation of Lotta Svärd Organization and the gratitude of the experiences were important for the person interviewed. In addition to this interview some Lottas' experiences in the evacuation centres of the killed in action were shortly quoted from other sources.

This thesis aimed to spread information about the work in the evacuation centres of the killed in action and especially emphasize the women's work. In the Winter War and the Continuation War was killed about 95 000 Finnish soldiers. Finland was the only country which evacuated the dead soldiers away from the battlefields. Owing to evacuation centres most of the soldiers have a grave in their own homeland, Finland. This was meaningful both for the soldiers' fighting spirit and for the homefront.

Keywords: Evacuation centre of the killed in action, Lotta, little Lotta, death, war, diseased war hero

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Lotta Svärd -järjestön toiminta	8
2.1	Fanni Luukkonen ja Hilja Riipinen- merkkihenkilöt Lotta Svärdin historiassa	10
2.2	Lottapuku ja lottamerkki	10
2.3	Pikkulotat	12
2.4	Lottien koulutus ja sota-ajan lottatyö	12
2.5	Lotta Svärd -järjestön lakkauttaminen.....	14
2.6	Lottien asema sotien jälkeen.....	14
3	Suomi sodassa-talvisota	15
3.1	Jatkosota	16
3.2	Lapin sota	16
3.3	Sodissa menehtyneet sotilaat	17
4	Kaatuneiden evakuoimiskeskukset.....	17
4.1	Alkuvaikeuksista toimintaan.....	19
4.2	Kaatuneen sotilaan viimeinen matka- näin evakuointi tapahtui	20
4.3	Kaatuneen sotilaan tunnistaminen.....	20
4.4	Kaatuneiden huoltotyö ja lottien tehtävät evakuoimiskeskuksissa	21
4.5	Lottien henkinen jaksaminen kaatuneiden huollossa	24
5	Suomalainen kuolema.....	25
5.1	Kokemuksia rintamalta- kuolema oli aina läsnä	26
5.2	Uskonto ja kuolema.....	27
5.3	Sotilaspappien rooli sotien aikana	27
5.4	Suruviesti läheisille	28
6	Sankarikuolema ja sankarivainajat	29
6.1	Sankarihautajaiset	30
6.2	Sankarihautausmaat	31
6.3	Kenttähautausmaat	32
6.4	Rajan taakse jääneet sotavainajat ja kenttähautausmaiden kunnostus.....	33
6.5	Kaatuneiden muistopäivä	34
7	Pikkulotan kertomaa.....	35
8	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	38
9	Opinnäytetyöprosessin toteutus ja yhteistyökumppani	39
9.1	Opinnäytetyöprosessin kulku	39
9.2	Tiedonhaku.....	40
9.3	Tutkimusmenetelmän kuvaus.....	40
9.4	Haastateltavan taustatiedot.....	42

9.5	Sisällönanalyysi	42
9.6	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys	42
10	Pohdinta	44
	Lähteet.....	46
	Kuviot	49
	Liitteet	50

1 Johdanto

Vuodet 1939-1945 ovat merkittävää aikaa Suomen historiassa, sillä tuona ajankohtana Suomi kävi sotaa. Toinen maailmansota alkoi syyskuussa 1939, kun Saksa hyökkäsi Puolaan. Tästä vain muutaman kuukauden päästä, 30.11, alkoi Suomessa talvisota Neuvostoliittoa vastaan. Tämä sota kesti vain 105 päivää, mutta sitä seurasi myöhemmin käyty jatkosota, joka sai alkunsa 25.6.1941. Jatkosota Neuvostoliittoa vastaan kesti vuoden 1944 syyskuuhun saakka, jolloin solmittiin välirauhansopimus. Koska sopimuksen ehtoihin kuului se, että saksalaiset karkotetaan Suomesta, syttyi pian jatkosodan jälkeen Lapin sota Suomen ja Saksan välille. Tämä sota päättyi huhtikuussa 1945. (Veteraaneista pidettävä huolta! 2019a.)

Sotien aikana useat naiset, jotka kuuluivat Lotta Svärd -järjestöön, ovat tehneet arvokasta työtä isänmaamme puolesta. Näiden naisten apu on ollut korvaamatonta. Tuhannet miehet taas ovat taistelleet itsenäisyytemme puolesta rintamalla erilaisilla osa-alueilla. Sota kesti pitkään ja sen myötä useita sotilaita haavoittui ja kuoli. Nuorimmat saattoivat olla vasta 16-vuotiaita.

Lotta Svärd -järjestö perustettiin jo vuonna 1921 ja merkittävimmillään se on toiminut juuri sotien aikana 1939-1944 (Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin Perinteiden Liitto ry 2017a). Lotta-toiminta oli vapaaehtoista toimintaa, joka jakautui moneen eri osa-alueeseen. Talvisodan alkaessa vuonna 1939 lottia oli noin 105 000 ja sodan loppupuolella jo yli 220 000. Lottien tehtävät olivat monipuolisia, he jakaantuivat muun muassa muonitus-, toimisto-, viesti-, varus-, keräys- ja huoltolottiin, pikkulottiin sekä lääkintälottiin. Lääkintälotat työskentelivät kenttä- ja sotasairaaloissa, sotilasapteekeissa, eläinten lääkintä- ja hoitotehtävissä sekä sairaankuljetuksissa, kuten sairausjunissa, sairaalalainoissa, laboratorioissa, sotavankisairaaloissa ja kaatuneiden evakuoimiskeskuksissa. (Lotta Svärd verkkomuseo 2019; Lukkarisen 1981 mukaan.)

Puolustusvoimilta tuli talvisodan aikaan käsky perustaa jokaiseen armeijakuntaan kaatuneiden evakuoimiskeskus eli niin kutsuttu KEK. Näitä keskuksia johtivat sotilaspapit ja heidän kanssaan yhteistyötä tekivät lotat (Kaatuneiden evakuointi jatkosodassa 2011.) Evakuointikeskuksissa vainajat laitettiin kuntoon viimeiselle matkalleen. Tässä opinnäytetyössä keskitytään juuri näihin evakuoimiskeskuksiin ja niiden toimintaan talvi- ja jatkosodan sodan aikana. Myös Lapin sodassa toimi muutama evakuoimiskeskus ja kaatuneista pidettiin huolta. Tarkempia tietoja evakuoimiskeskusten toiminnasta ja kaatuneiden huollosta löytyy kuitenkin talvi- ja jatkosodan ajalta ja siksi opinnäytetyö painottuu aiheeltaan näihin osa-alueisiin. Äänensä saa myös kuuluviin yksi pikkulotta, joka työskenteli kaatuneiden huollon parissa sotavuosien aikana.

2 Lotta Svärd -järjestön toiminta

Lotta Svärd-nimen synty juontaa juurensa 1800-luvulle, jolloin Johan Ludvig Runeberg kirjoitti teoksen Vänrikki Stoolin tarinat. Kyseisessä teoksessa on runo, joka kertoo naisesta nimeltä Lotta Svärd. Kyseisen naisen mies kaatui taistelukentälle, jonka jälkeen hän alkoi pitämään muista sotilaista huolta hoivaamalla heitä ja myymällä ruokaa ja juomaa. Järjestön alkuvaiheessa jäsenistöä kutsuttiin Lotta Svärdeiksi, mutta myöhemmin käyttöön vakiintui puhua lottista. (Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin Perinteiden Liitto ry 2017b.)

Jo vuoden 1918 sisällissodassa naisilla on ollut tehtävänsä. Tuolloin Suomeen perustettiin suojeluskuntajärjestö. Se oli vapaaehtoinen maanpuolustusjärjestö, joka toimi vuoteen 1944 saakka. Sisällissodassa punaisiin ja valkoisiin jakautuneiden armeijoissa toimi naisia, jotka tukivat suojeluskuntia. He auttoivat muun muassa muonituksessa ja toimivat lääkintähuollon parissa. Lotta Svärd -järjestö sai niin sanotusti virallisen muotonsa vuonna 1921, kun edustajakokouksessa päätettiin silloisten lottayhdistysten perustamisesta Lotta Svärd-järjestöksi. Lottajärjestöä johti Helsingin keskusjohtokunnan puheenjohtaja ja jokaista lottapiiriä erikseen omat johtokuntansa. Lottapiirit jakautuivat eri puolille Suomea ja niissä toimi useita eri paikallisosastoja. Vuonna 1928 lottien tehtäviksi mahdollisissa kriisitilanteissa määriteltiin ensisijaisesti muonituksen, majoituksen sekä lääkinnän järjestäminen varuskunnissa. Lisäksi toimiin kuului huolto kotialueilla, kanttiinien perustaminen, kansliapalvelus niissä laitoksissa, jotka ovat keskeisiä puolustuksen kannalta sekä ilmavalvonta. (Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin Perinteiden Liitto ry 2017c.)

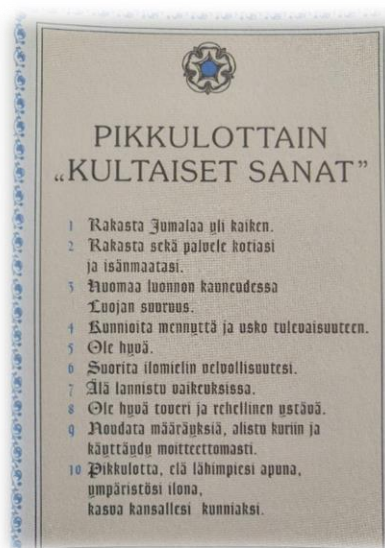
Lotta Svärd -järjestön jäsenmäärä kasvoi vuosi vuodelta ja vuosien saatossa siitä tuli Suomen suurin naisjärjestö. Se oli myös jäsenmäärältään suurin naisten vapaaehtoinen maanpuolustusjärjestö koko maailmassa. (Rautio 2001, 28). Esimerkiksi vuonna 1924 jäseniä oli noin 34 000 ja hieman ennen sotia vuonna 1938 jo yli 85 000. Sotavuosien aikana jäsenmäärä vain kasvoi. Jäsenmäärän ohella luonnollisesti myös paikallisosastojen määrä nousi; perustamisvuonna 1921 niitä oli 267 ja vuonna 1943 määrä oli 729, unohtamatta kyläosastoja, joita oli 2021. Lottien keski-ikä oli melko alhainen ja se aleni vuosi vuodelta. Toimintaan liittyminen oli vapaaehtoista, mutta liittymiseen kuului tiettyjä ehtoja. Työvelvollisuus tuli täyttyä ja hakijan tuli olla vähintään 17-vuotias. Tulevan lottan tuli myös saada kaksi luotettavaa suositusta. Vaikka järjestö ei ollut poliittisesti sitoutunut, katsottiin tärkeäksi se, ettei järjestöön liittyisi kommunismia kannattavaa henkilöä. Näiden asioiden lisäksi jäseneksi hyväksytyn henkilön tuli antaa lottalupaus, jossa korostui isänmaallisuus. Lisäksi Fanni Luukkosen ja Hilja Riipisen laattimat Kultaiset sanat velvoittivat kaikkia lottia. (Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin Perinteiden Liitto ry 2017d.) Lotta Svärd -järjestölle muodostui lisäksi omat säännöt, jotka hyväksyttiin ja vahvistettiin 28.6.1941 tuolloisen suojeluskuntain komentajan toimesta (Lukkarinen 1981, 312-314).

1930-luvun aikana lottien koulutustoiminta kehittyi paljon. Koulutus keskittyi erityisesti jaostokoulutukseen. Jaostot jakautuivat muonitukseen, lääkintään, viestintään, ilmavalvontaan, kansliatyöhön, kaasusuojeluun, hevosten hoitoon ja tyttötyöhön. Koulutus oli erilaista riippuen siitä, mihin jaostoon lotta kuului. Jokaisella jaostolla oli luonnollisesti oma tärkeä roolinsa, mutta lääkintäjaoston asema nousi erityiseksi. Suomen Punaisen Ristin kanssa yhteistyötä tekevässä lääkintäjaostossa järjestettiin lääkintäkurseja sekä sairaanhoitoapulaiskursseja. Näin lotat oppivat muun muassa tärkeitä ensiaputaitoja. (Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin Perinteiden Liitto ry 2017e.)

Kuvio 1: Lotta Svärd-järjestön kultaiset sanat (Lottamuseo 2019).

Kuvio 2: Pikkulottien kultaiset sanat (Lottamuseo 2019).

2.1 Fanni Luukkonen ja Hilja Riipinen- merkkihenkilöt Lotta Svärdin historiassa

Fanni Luukkonen (1882-1947) on jäänyt merkittävänä henkilönä Suomen historiaan. Hän toimi vuodet 1929-1944 Lotta Svärdin puheenjohtajana ja täten häntä pidetään Suomen suurimman naisjärjestön perustajana ja hän on ollut yksi suomalaisen yhteiskunnan johtavia naisia. (Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin Perinteiden Liitto ry 2017f.) Fanni Luukkonen liittyi Lotta Svärd-järjestöön vuonna 1918 ja jo vuonna 1925 hänet valittiin keskusjohtokuntaan, josta myöhemmin tosiaan koko järjestön valtakunnalliseksi puheenjohtajaksi. Luukkonen oli saanut kotoaan vahvan kristillisen kasvatuksen, mikä näkyi hänen arvomaailmassaan. Luukkosen kerrotaan olleen luonteeltaan reipas, vaatimaton ja tunnollinen. Hänelle naisia koskevat asiat olivat tärkeitä ja isänmaallisuudella oli hänelle suuri merkitys. Hän myös tuki raittiusaatetta. Luukkonen halusi omalla toiminnallaan vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin ja vuosien varrella hänestä muodostui ikään kuin ”lottasymboli”, joka toimi esikuvana monille nuorille naisille. Lotta-Svärd järjestön lakkauttamisen jälkeen Luukkosen asema yhteiskunnassa luhistui ja hän menehtyi jo 65-vuotiaana sydäninfarktiin monien paineiden alaisena. (Kiiski 2019, 10-15. Ilta-lehti historia-Lotat.)

Hilja Riipinen (1883-1966) tunnetaan äärioikeistolaisena puoluepoliitikkona, joka osallistui keskeisesti Lotta Svärd-järjestön kehittämiseen sisällissodan jälkeen (Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin Perinteiden Liitto ry 2017g). Riipisen vaikutus Lotta Svärd-järjestön rakenteeseen alkoi 1920-luvun puolivälissä. Hänelle uskonnolla oli suuri merkitys ja tämä tuli näkymään muun muassa lottien kultaisissa sanoissa, joiden laatimiseen Riipinen selkeästi osallistui. Hän oli suosittu puhuja ja hän toimi Lotta Svärd-lehden päätoimittajana vuodesta 1928 alkaen. Hilja Riipisellä oli vahva luonne ja hän toi välillä melko fanaattisestikin esille omia näkemyksiään erityisesti poliittisissa asioissa. Esimerkiksi eduskunnassa ollessaan hänen puheitaan pidettiin liian fanaattisina ja hän liittyi myöhemmin oikeistoradikaaliseen Isänmaalliseen Kansanliikkeeseen. Liika avoimuus ja vahvat mielipiteet koituivat Riipisen kohtaloksi Lotta Svärd-lehdessä ja hänet irtisanottiin järjestön keskusjohtokunnasta sekä päätoimittajan paikalta. Riipinen kuoli vuonna 1966. (Vesikansa 2019, 16-17. Ilta-lehti historia-Lotat.)

2.2 Lottapuku ja lottamerkki

Keskusjohtokunta alkoi suunnitella virallista lottapukua syksyllä 1921 ja vuoteen 1926 mennessä se oli saanut lopullisen muotonsa, jota käytettiin järjestön lakkautukseen asti. Pikkulotilla oli myös omanlainen pukunsa. Lottapuku oli tarkasti suunniteltu, esimerkiksi hameen pituus oli maasta tasan 25 senttiä. Puvun kankaana käytettiin puuvillaa ja väriltään se oli harmaa. Pukuun kuului valkoinen irtokaulus sekä kalvosimet ja lisäksi työtä tehdessä lotilla oli yllään vielä valkoinen esiliina ja päähän tuleva mitella. Näiden lisäksi asuun kuului lottalakki suojeluskunnan kokardilla eli lakkimerkillä varustettuna sekä harmaa päällystakki. Kesäisin puku oli kuuma ja epäkäytännöllinen, talvisin taas liian kylmä. Perinteinen lottamerkki, haka-risti ruusuineen tuli käyttöön vuonna 1921, taiteilija Eric Vasströmin suunnittelemana. Merkki

esittää nousevaa auringonkehrää, joka merkitsee onnea, sillä ruusut symboloivat onnea ja rakkautta. (Lukkarinen 1981, 52-53; Rautio 2001, 36-37; Lottamuseo 2019.)

Kuvio 3: Lottapuku (Lottamuseo 2019).

Kuvio 4: Pikkulotan puku, joka on kuulunut Elisabeth Rehnille (Lottamuseo 2019).

Kuvio 5: Lotta Svärd-järjestön tunnus; hakaristi ruusuilla. (Marja-Leena Pihlajamaa 2019).

2.3 Pikkulotat

Fanni Luukkosen toimesta Lotta Svärd-järjestö lähti toteuttamaan nuorisotyötä ja paikallis-osastoissa lähdettiin perustamaan tyttöosastoja. Tyttötyö levisi nopeaan vauhtiin ja vuonna 1935 pikkulottia oli jo noin 13 000. Pikkulotaksi pääsi jokainen tyttö, jolla oli huoltajan lupa ja joka oli täyttänyt kahdeksan vuotta. 17 vuotta täytettyään pikkulotat saivat jatkaa lottana edellyttäen lottajärjestön jäsenyyden anomista. Pikkulottien vaatetus oli samankaltainen kuin muillakin lotilla eli harmaa puku herardisella ruusulla varustettuna sekä lottalakki. (Lottamuseo 2019).

Pikkulottatoiminta jakautui kaikkiin osastoihin. Kaksi kertaa kuukaudessa järjestettiin työltoja, joissa harjoiteltiin kullekin osastolle tyypillisiä tehtäviä. Kykyjensä mukaan pikkulotat auttoivat eri osastoissa. Muonitusosastolla harjoiteltiin muun muassa ruuanlaittoa ja lääkintä- jaostossa hygieniaan liittyviä asioita. Varusjaostossa opeteltiin vaatteiden korjaustyötä ja kansliajaostossa oli tärkeää järjestötoimintaan liittyvät asiat, kuten sihteerin työ. Myös ilma- valvonnassa ja lähetteinä työskenteli pikkulottia. Lisäksi lastenhoito oli oleellinen osa pikkulottatoimintaa. Heidän työtehtäviinsä kuului myös sankarivainajien arkkujen kukitukset ja sekä hautojen hoitaminen. Oli myös tärkeää, että tarvittaessa pikkulotat tekivät vanhempien lottien työtä, jotta aikuiset lotat voisivat puolestaan hoitaa raskaampia ja vaarallisempia töitä. (Lottamuseo 2019.)

Vuonna 1943 pikkulottien nimi vaihdettiin lottatyttöiksi, sillä sen katsottiin paremmin kuvaavan heidän tekemää työtä. Lottatyttöillä oli erittäin suuri merkitys sotien aikana ja vuonna 1943 tyttöosastojen jäsenmäärä oli jo 48 000. (Lotta Svärd verkkomuseo 2019; Lukkarisen 1981 mukaan.)

2.4 Lottien koulutus ja sota-ajan lottatyö

Koska Lotta Svärd-toiminta laajeni melko nopeaa tahtia, toi sen myös lottien koulutukselle ja kouluttajille tarvetta. Varoja koulutukseen kerättiin muun muassa keräyksillä ja apurahoilta. Koulutuksissa paino oli peruskoulutuksilla, joita keskusjohtokunta ja lottapiirit järjestivät. Peruskoulutusta annettiin ensin vain lääkitys- ja muonitusjaoston lotille, mutta myöhemmin koulutukset laajenivat myös muille osa-alueille, kuten varusjaostoon sekä viestintään. Peruskoulutuksella lottia määrättiin koulutuksen mukaiseen lottatyöhön. Ne alkoivat 1920-luvun loppupuolella ja lisääntyivät aina sotien alkamiseen saakka. Lisäksi jatko- ja täydennyskoulutuksia alettiin pitää eri jaostoille 1930-luvun alusta lähtien. Koulutukset olivat olennainen osa Lotta Svärd-järjestön toimintaa, mutta vapaaehtoista, kuten koko lottatoiminta. (Lukkarinen 1981, 76, 78.)

Sotien aikana lottien työtä tarvittiin monessa paikassa ja se oli monipuolista. Jaostoja oli useita, joista keskeisimmät olivat lääkintä-, muonitus-, varus- ja keräys- ja kansliajaosto. Lääkintälottien työ sotavuosien aikana oli monipuolista ja kenttäsairaaloissa lotat joutuivat

toden teolla kohtaamaan sodan raa'an todellisuuden. Lottien koulutuksessa ei ollut osattu ennakoida työn vaativuutta sen fyysisyydessä sekä henkisessä raskaudessa. Lääkintälötotat jou-tuivatkin koville, mutta kiire ja työn motiivit auttoivat lievittämään pelkoa. Kenttäsairaalo-i-den lisäksi lottia työskenteli sairausjunissa -ja laivoissa, sotavankisairaaloissa, laboratorioissa, kenttäapteeekeissa, veripalvelutoiminnassa, lääkintäkeskusvarikoissa, sekä kaatuneiden evaku-oimiskeskuksissa (KEK). (Lukkarinen 1981, 76; Lottamuseo 2019.)

Ylimääräisten kertausharjoitusten (YH) alettua syksyllä 1939 lääkintälottien ensisijaisena teh-tävänä oli saattaa toimintavalmiiksi kaikki kenttäsairaalat, sairausjunat sekä ensiapuasemat. Sota-aikana lääkintälötotat osallistuivat luonnollisesti sodissa haavoittuneiden hoitamiseen. He antoivat ensiapua haavoittuneille ja osallistuivat kaikenlaisiin hoitotoimenpiteisiin; tarpeen mukaan muun muassa syöttämiseen, peseytymisessä avustamiseen, haavojen hoitoon, lääkkei-den jakamiseen sekä pistosten antamiseen. Lotat myös avustivat leikkauksissa sekä valvoivat kuolevien potilaiden vuoteiden äärellä. Verilötotat kuljettivat luovutettua verta sinne, missä sitä tarvittiin ja osa lääkintälötotista työskenteli myös aivan rintaman läheisyydessä joukko- ja pääsidontapaikoilla. (Lukkarinen 1981, 142-145, 227-229.) Kaatuneiden evakuoimiskeskuksissa lottien työllä oli suuri rooli sankarivainajien huollossa ja tähän osa-alueeseen tämä opinnäyte-työ painottuukin.

Sotien aikana muonituslottien tehtäviin kuului muonittaa muun muassa ylemmät esikunnat, huoltolaitokset, kenttä -ja sotasairaalat, linnoitusjoukot ja kaatuneiden evakuoimiskeskukset. Lotat laittoivat ruokaa ja etenkin leipoivat paljon leipää. Lisäksi muonitusosasto piti kant-tiineja, joista miehet saivat muun muassa kahvia ja pullaa. Turvallisuussyistä kenttäarmeijan muonitus jäi joukkojen vastuulle, mutta muonitusosaston lotat saattoivat antaa miehille pie-nimuotoista koulutusta ja neuvontaa liittyen ruoanvalmistukseen. (Lukkarinen 1981, 145-147, 231.)

Sodan alkaessa vaatetus- ja varustilanne oli heikko. Suojeluskuntajärjestön ja Lotta Svärd-jär-jestön keräysten avulla saatiin kuitenkin vaatteita ja varusteita kasaan. Varusteiden keräys-toimintaan osallistumisen lisäksi varuslottien tehtäviin kuului muun muassa sotilasvaatteiden korjaus ja peseminen. Lottien työpaikkoina olikin pääsääntöisesti ompelimoit ja pesulat. Li-säksi varuslottia työskenteli keskusvarastoissa, joiden kautta vaatteita lähetettiin eteenpäin. (Lukkarinen 1981, 149-150.)

Sota-aikana kansialotilla oli paljon työtä, sillä papereiden määrä kasvoi. Kansialotat/toimis-tolotat työskentelivät pääosin toimistoissa, kuten Päämajassa ja armeijakuntien esikunnissa. Heitä työskenteli myös kenttäpostissa kenttäpostikonttoreissa. Tehtäviin kuului esimerkiksi konekirjoitus sekä toimistoapulaisen tehtävät. Näiden neljän suurimman jaoston lisäksi lottia työskenteli ilmailvalvonnassa, viestinnässä, valoheitinpattereissa sekä sääpalveluissa. (Lukkari-nen 1981, 151-152, 243, 245-249.)

2.5 Lotta Svärd -järjestön lakkauttaminen

Moskovan välirauhan astuttua voimaan 19.9.1944, oli Lotta Svärd -järjestöllä vielä monia tehtäviä, kuten evakuoitujen alueiden väestön huoltaminen. Lotat eivät kuitenkaan työssään päässeet enää pitkälle, sillä Suomen ja Neuvostoliiton välirauhansopimus johti järjestön lakkautukseen. Rauhanehdot olivat kovat ja niihin liittyi juuri lottatoiminnan lopettaminen. Varsinainen Lotta Svärd ry:n lakkauttaminen tapahtui valtioneuvoston toimesta 23.11.1944. Yhteensä lakkautus koski noin 240 000 lottaa ja pikkulottaa. Lakkautuksen myötä lottapukujen ja järjestön tunnusten käyttö kiellettiin ja kaikki järjestön omaisuus oli tästä lähtien valtion omaisuutta. Lotta Svärd -järjestön lakkautukseen liittyviä määräyksiä ja ehtoja oli määrittämässä Neuvostoliitto sekä suomalainen ääri-vasemmisto. Järjestön yhteyttä suojeluskuntiin pidetäänkin isona syynä sen lakkautukselle. Suojeluskunnat lakkautettiin ensin ja sen jälkeen Lotta Svärd -järjestö. Suojeluskunnat olivat vuoden 1918 sisällissodan aikana valkoisen armeijan perustaa ja sen toimintaa tuki juuri Lotta Svärd -järjestö vuodesta 1921 asti. Pääperiaatteena järjestöllä oli suojeluskuntiin liittyen vahvistaa sen aatetta sekä suojella Suomen maata ”Koti, uskonto, isänmaa”-periaatteella. Tätä pidettiin Neuvostoliitto ja suomalaiset ääri-vasemmistolaiset pitivät fasistisena ja siksi sen katsottiin hyväksi päättyvän vuonna 1944, rauhanehtojen mukaan. (Kinnunen 2006, 18-19, 35.)

2.6 Lottien asema sotien jälkeen

Syksyllä 1944 perustettiin Suomen Naisten Huoltosäätiö (SNHS) sekä Työmaahuolto ry. Molemmat toimivat ikään kuin lakkautetun järjestön perinteen kantajina ja niihin laadittiin omat sääntönsä. (Kinnunen 2006, 20,30.)

Suomi oli poliittisesti muuttunut sitten jatkosodan jälkeen ja Lotta Svärdin lakkautus muutti lottien asemaa. Vasemmistolaisuus vallitsi maassa enemmän ja lottien oli sopeuduttava siihen. Lotat jäivät ikään kuin menneisyyteen, jota pyrittiin peittelemään. Lotat eivät myöskään voineet julkisesti protestoida lakkautusta ja lakkautuksesta lähtien kaikki järjestön omaisuus kuului valtiolle, eivätkä lotat saaneet enää käyttää sitä. Piilottelu katsottiin lainvastaiseksi toiminnaksi. (Kinnunen 2006, 62-63, 86, 103.)

Siihen, että lotista alettiin enemmän puhua ja heidän tekemää työtä alettiin taas arvostaa, meni vuosikymmeniä. Pikkuhiljaa lotat ovat kuitenkin saaneet kunnioitusta takaisin. 1990-luvulla lottaperinnettä alettiin vaalia ja tähän vaikutti etenkin 1991 järjestetty Lotta Svärd -järjestön perustamisen 70-vuotisjuhla. Tässä kyseisessä juhlassa lottien työ tunnustettiin ja siitä kiitettiin virallisesti ja valtiollisella tasolla ensimmäistä kertaa Mannerheimin vuoden 1944 kiitoksen jälkeen. (Kinnunen 2006, 231, 233.)

3 Suomi sodassa-talvisota

Sodat ovat koskettaneet monien suomalaisten elämää vuosina 1939-1945. Talvisota, jatkosota ja Lapin sota; kaikki ovat jättäneet jälkensä Suomalaiseen historiaan ja kulttuuriin. Noina vuosina on koettu paljon pelkoa ja kuolemaa, mutta myös uutta elämää ja vahvuutta. Vuonna 2017 juhlittiin 100-vuotiaasta Suomea ja sen itsenäisyyttä, jota sodissa puolustettiin.

Vuoden 1939 syksyllä Euroopassa elettiin levotonta aikaa, sillä Saksa oli aloittanut toisen maailmansodan hyökkäämällä Puolaan syyskuun ensimmäisenä päivänä. Vain hieman tätä ennen Neuvostoliiton ja Saksan ulkoministerit olivat allekirjoittaneet hyökkäämättömyyssopimuksen (Molotov-Ribbentrop-sopimus) maiden välille. Tämän mukaan kumpikin maa saisi keskittyä laajentamaan omia alueitaan hyökkäämättä toisen tontille. Samalla Neuvostoliitto ja Saksa sopivat etupiireistä, joka tarkoitti Suomen kohdalla sitä, että se kuului Neuvostoliiton etupiiriin. Tähän liittyen Neuvostoliitto kutsui Suomen lokakuussa neuvottelemaan poliittisista asioista koskien maiden alueita. Neuvostoliitto vaati paljon; se halusi itselleen muun muassa tukikohdan Hangosta sekä useita saaria. Suomi ei kuitenkaan suostunut näihin kyseisiin laajoihin ehtoihin ja täten neuvotteluille ei saatu tulosta. (Enkenberg 2013, 6-7.)

Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov lähetti Suomen Moskovan suurlähettiläälle marraskuun loppupuolella nootin, jossa suomalaisten väitettiin pommittaneen neuvostojoukkoja Karjalankannaksella Mainilassa. Vaikka Suomi kielsi näin olleen, ei Neuvostoliitto sitä kuunnellut. Se irtisanoi Suomen ja Neuvostoliiton välisen vuonna 1932 solmitun hyökkäämättömyyssopimuksen avaamalla taistelutulen Karjalankannaksella 30.11.1939. Näin ollen talvisota sai alkunsa. (Enkenberg 2013, 7, 9.)

13.3.1940 Moskovassa kirjoitettiin rauhansopimus eli voimaan astui välirauha. Vaikka talvisota kesti ”vain” 105 päivää, vaati se uhriensa ja alueensa. Arvioiden mukaan noin 26 000 suomalaissotilasta menetti henkensä ja haavoittuneita oli noin 43 000. Lisäksi pommituksissa kuoli noin 1 000 ja 3 000 katosi. Myös siviilit kärsivät, sillä arviolta 430 000 ihmistä joutui jättämään kotinsa ja päätyi evakoksi. Pinta-alastaan Suomi menetti kymmenesosan. Menetettyihin alueisiin kuului Karjalankannas, osa Laatokan Karjalasta, osa Kuusamosta ja iso osa Sallasta. Lisäksi Neuvostoliitto sai Hangon vuokralle 50 vuoden ajaksi. Suomi sai kuitenkin pitää itsenäisyytensä. (Enkenberg 2013, 232-233.)

Niin sanotulla talvisodan hengellä on ollut iso rooli talvisodassa. Se kuvaa sodan aikana muodostunutta yhteenkuuluvuuden tunnetta ja halua puolustaa Suomen itsenäisyyttä. Neuvostoliitolla oli paljon enemmän sotilaita ja myös sotamateriaalia, mutta Suomella paljon vähemmän. Tällöin ihmisuus ja ihmissuhteet korostuivat enemmän sekä yhteinen päämäärä loi hyvää henkeä. Lisäksi uskonnon ajatellaan toimineen yhtenä yhdistävänä tekijänä hyvän hengen luomisessa, sillä Mannerheim korosti kotia, uskontoa ja isänmaata. Suomalaiset sotilaat kunnioittivat näitä arvoja ja tämä tiivistyi yhteishenkeä. (Enkenberg 2013, 231.)

3.1 Jatkosota

Vuoden 1940 aikana Saksa oli kasvattanut rooliaan Euroopassa ja hallitsi suurinta osaa Manner-Euroopasta. Samalla Hitler suunnitteli suurta hyökkäystä Neuvostoliittoa vastaan. Tämä johti siihen, että Suomi ja Saksa alkoivat yhteistyöhön; Saksa sai käyttää Suomen alueita kuljetuksiin ja vastineeksi Suomi sai ostaa Saksalta sotatarvikkeita, kuten aseita. Näin Suomi pystyi kasvattamaan armeijaansa mahdollista sotaa varten. Saksan ja Suomen välit lähenivät ja tämä johti siihen, että Suomi sai Saksalta apua jatkosodassa. (Enkenberg 2014, 6-7.)

Neuvostoliiton osaamatta aavistaa mitään Suomi julisti sodan Neuvostoliitolle 26.6.1941. Soviusti aluksi hyökkäsi Saksa ja perässä tuli Suomi. Suomen suurin tavoite sodassa oli saada valttua takaisin ne alueet, jotka talvisodassa oli Neuvostoliitolle menetetty. Ensimmäisten kuukausien aikana Suomi piti yllä vahvaa hyökkäysvaihetta ja valtasi useita alueita. Vuoden loppupuolella armeijan voimat alkoivat kuitenkin olla jo vähissä, sillä sotilastappiot olivat tuon kuluneen syksyn aikana suurimmat kuin koskaan. (Enkenberg 2014, 9, 11.)

Vuosina 1942-1943 käytiin pitkälti asemasotaa, eli taistelut olivat vähäisiä. Asemasotavaiheen aikana palvelus oli pitkälti vartiopalvelua. Lisäksi harjoiteltiin partiotoimintaa ja sotilaat saivat tavallaan ”ottaa rennommin”. Moni käytti korsiissa viettämänsä aikaa esimerkiksi myös opiskeluun tai käsitöiden tekemiseen. Jatkuvan valppauden piti kuitenkin säilyä. (Kadettikunta ry 2016.) Vuonna 1943 Neuvostoliitto pyrki Suomen kanssa rauhaan, mutta Suomi ei vaikean asemansa vuoksi tähän voinut suostua, sillä suhteet Saksaan oli säilytettävä. Siksi Suomi kieltäytyi Neuvostoliiton rauhantarjouksesta keväällä 1944 ja tämän seurauksena Neuvostoliitto aloitti hyökkäyksen Karjalan kannaksella kesäkuussa. Seuraavat muutama kuukautta Neuvostoliitto ja Suomi jaksoivat vielä taistella, mutta 4.9 tehtiin aselepo. Suomen itsenäisyys säilyi, mutta se ei onnistunut ilman useita ehtoja. Suomen piti muun muassa tyytyä vuoden 1940 Moskovan rauhan rajoihin ja karkottaa saksalaiset maastaan. Jatkosodassa kuoli ja katosi arviolta 63 000 suomalaista sotilasta. Haavoittuneita oli noin 158 000 ja sotavankeja 3000. Lisäksi taas useat Karjalan asukkaat joutuivat evakkoon suurhyökkäyksessä ja yhteensä noin 1100 suomalaista siviiliä menetti henkensä. (Enkenberg 2014, 202, 307-308, 393.)

3.2 Lapin sota

Jatkosodan päätyttyä Neuvostoliitto halusi, että suomalaiset hankkiutuvat eroon saksalaisista mahdollisimman nopeasti. Se myös painosti Suomea ryhtymään sotaan Saksa vastaan ja niinpä 1.10.1944 syttyi Lapin sota. Se alkoi suomalaisten mairinnousulla saksalaisten suurimmalle tukikohdalle, joka sijaitsi Torniossa. Näiden taisteluiden jälkeen Saksa lähti vetäytymään Norjaa kohti ja noudatti niin sanottua poltetun maan taktiikkaa. Se tarkoitti sitä, että saksalaiset tuhosivat kulkuyhteyksiä reitiltä, kuten siltoja ja rakennuksia. Tämän vuoksi Suomen eteneminen oli hidasta, mutta he tulivat silti koko ajan Saksan perässä. Sodan aikana Saksa ehti tuhota paljon, kuten esimerkiksi koko Rovaniemen. Vuoden 1944 loppu oli Norjaan

etenemistä; taisteluita ja takaa-ajoa. Vuoden 1945 keväällä viimeisetkin saksalaiset poistuivat Suomesta Norjan puolelle ja näin ollen Lapin sota päättyi 27.4. (Enkenberg 2015, 633-634, 645, 700-701.)

3.3 Sodissa menehtyneet sotilaat

Talvi, jatko- ja Lapin sodan aikana menehtyi lähes 95 000 Suomen puolustusvoimien palveluksessa toiminutta sotilasta. Kaatuneiden määrä oli suurimmillaan talvisodassa sekä jatkosodan hyökkäysvaiheessa 1941 sekä sodan loppupuolella kesällä 1944 suuressa torjuntataistelussa. Suurin osa sotilaista oli naimattomia miehiä, joiden lähiomaiset olivat omat vanhemmat. Noin 100 000 vanhempaa menetti poikansa. Monilla oli kuitenkin myös jo oma perhe ja niinpä noin 30 000 vaimoa menetti aviomiehensä ja useat lapset myös isänsä. (Museo Militaria, Menetyt ja muisto -näyttely 2019).

4 Kaatuneiden evakuoimiskeskukset

”Katsoessani riihessä tapahtuvaa toimintaa näin siinä työhönsä vakavasti antautuneen joukon, joka äänettömästi ja hienovaraisesti suoritti palvelutehtävänsä koko elämänsä menettäneille sotureille. Siinä solui käsien lomitse vasta mieheksi varttuva nuorukainen, tuskin kahtakymmentä ikävuotta. Siinä siirrettiin arkuun puolisoa ja isää parhaissa miehuuden voimissa.” (Palva 2000, 34.) Näin kuvaa kaatuneiden evakuoimiskeskuksessa talvisodan aikana henkilökohtaisesti työskennellyt pappi Lauri Palva kirjassaan Sankarivainajien tie kotiin.

Ilona Kempainen käsittelee väitöskirjassaan ”Isänmaan uhrit” kattavasti sodassa kaatumista sankarikuoleman näkökulmasta. Lähteensä hän perustaa useihin teoksiin, joista oleellisimmat tämän opinnäytetyön aiheen kannalta ovat Matti Lehtosen sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1973 sekä Sotahistoriallinen aikakauskirja vuodelta 1989 Lauri Saarion osuudella kaatuneiden evakuoinnista. Matti Lehtonen käsittelee kattavasti kaatuneiden huoltoa sotakorkeakoulun diplomityössään vuodelta 1973. Lähteensä hän perustaa sota-arkiston ja Pääesikunnan kirkollisasiain toimiston alkuperäisiin asiakirjoihin ja käsittelee teoksessaan yleisiä periaatteita kaatuneiden huollossa. (Lehtonen 1973, 3).

Sotien vuosina 1939-1945 suomalaisilla oli kova tarve ja halu evakuoida kaatuneiden sotilaiden ruumiit kotiseudulle eikä pelkkä kenttähaudaus riittänyt. Kaatuneiden aseveljille sekä muille läheisille oli äärimmäisen tärkeää, että kaatunut pääsi kotimaan multiin. Suomi toi ainoana maana sodassa kaatuneet omalle kotiseudulle. Kaatuneiden huollon tarkoituksena oli osoittaa kunniaa vainajille sekä suorittaa heille viimeinen palvelus hautaamalla heidät omaan kotimaahan, lähelle perhettä ja muita läheisiä. (Lehtonen 1973, 2.)

Ennen talvisotaa ja talvisodan alkuvaiheessa kaatuneiden huolto ei ollut mitenkään selkeä asia puolustusvoimissa, eikä kaatuneita tai heidän evakuoimistaan käsitelty tarkemmin missään ohjeissa. Kokonaisuus oli epäselvä ja hajanainen. Suojeluskuntain Yliesikunnan suojeluskuntapiireille lähettämä kirjelmä lokakuussa 1939 antoi hyvän alun sille, että kaatuneiden evakuoimista alettiin kehittää. Kyseisessä kirjelmässä käskettiin huolehtimaan sankarihautajaisista yhtä lailla kuin sisällissodan aikakin. Talvisodan edetessä kaatuneita tuli koko ajan vain enemmän ja pikkuhiljaa huomattiin, ettei nykyiset järjestelyt kaatuneita koskien olleet riittäviä. Tähän saakka kaatuneet oli lähinnä kenttähaudattu, eli vainajat sijoitettiin taistelukenttien läheisyyteen. Talvisodan ytimessä, tammikuussa 1940 Päämajalta tuli käsky alkaa perustaa Kaatuneiden evakuoimiskeskuksia (KEK). Päämaja määritteli myös keskusten tehtävistä, kokoonpanosta sekä käytännön työstä. Kaikki evakuoimiskeskuksset olivat kunkin armeijakunnan alaisia ja niitä määrättiin 1-2 kutakin kuntaa kohden. Keskusten tarve kuitenkin vaihteli sijainnin mukaan ja siksi niitä syntyi etenkin talvisodan aikana lähinnä olosuhteiden mukaan. (Lehtonen 1973, 10, 16; Saario 1989, 166-167.)

Kaatuneiden evakuointi oli haastavaa ja kaikkia kaatuneita ei saatu sotien aikana evakuoitua. Esimerkiksi talvisodan jälkeen Neuvostoliitto ei antanut hakea heidän puolelleen jääneitä suomalaisten ruumiita, vaan väitti haudanneensa jo kaikki. Kun joukot etenivät samoja alueita jatkosodassa kesällä 1941, tuli vastaan paljon talvisodassa kaatuneiden hautaamattomia jäännöksiä sekä huolimattomia joukkohautoja. Päämajan käskystä syyskuussa 1941 kaikki vainajalöydökset tuli ilmoittaa oman divisioonan pastorille ja tästä eteenpäin taas Armeijakunnan KEK hoiti vainajien tunnistamisen ja lähettämisen kotiseudulle. Juuri tätä tarkoitusta varten perustettiin omat kaatuneiden evakuoimiskeskuksset. Kaatuneita oli niin paljon, että niitä löytyi hiljalleen koko jatkosodan ajan, yhteensä 2137, joista jopa 950 jäi kokonaan tunnistamatta. Suurin osa pääsi kuitenkin oman kotiseutunsa hautaan. Vuodesta 1992 lähtien, Neuvostoliiton hiljattain hajottua, on talvi- ja jatkosodassa kentälle jääneitä voitu taas etsiä vanhoilta taistelualueilta. (Lehtonen 1973, 28; Saario 1989, 178-179.)

Lapin sodan aikana kaatuneiden evakuoimiskeskuksia oli toiminnassa kolme. Ne sijaitsivat Rovaniemellä, Torniossa ja Oulussa. Suurimmat ongelmat kaatuneiden huollossa liittyivät tuolloin hävitettyihin teihin sekä talven huonoihin keliolosuhteisiin. Marraskuun lopussa 1944 näiden kaatuneiden evakuoimiskeskusten toiminta yhdistettiin lääkintähuollon pariin ja siihen liittyvät työt tapahtuivat siviilityövoiman turvin. Lapin sodan ajalta tarkempia kaatuneiden huollon tarkkoja tilannetietoja ei ole enää tehty. Tämän vuoksi siltä ajalta ei löydy niin tarkkoja tietoja kuten talvi- ja jatkosodasta. On kuitenkin tiedossa, että noin 770 suomalaissotilasta kaatui sodassa ja heistä suurin osa pääsi kotimaahansa haudattavaksi. (Lehtonen 1973, 32-33.)

4.1 Alkuvaikeuksista toimintaan

Talvisodan alkuvaiheessa sodassa kaatuneiden huolto oli siis melko hataralla pohjalla, eikä sitä ollut varsinaisesti järjestetty. Se perustui enimmäkseen improvisoituun toimintaan, eikä työntekijöitä ollut tähän työhön määrätty. Useita kuolleita sotilaita oli jäänyt metsiin, sillä toiminta ei ollut organisoitua ja kaatuneet sotilaat haudattiin kenttähautoihin taistelukenttien läheisyyteen. Päämajan käskystä toiminta alkoi kuitenkin hiljalleen parantua, sillä joulukuun puolivälissä 1939 ilmoitettiin voimaantulevaksi kaksi tärkeää asiaa liittyen kaatuneiden huoltoon: Kaatuneet tuli kuljettaa mahdollisuuksien mukaan aina kotiseudulle sekä sotilaspapiston tuli vastata tästä toiminnasta. Viipurin Tammisuolle perustettiin ensimmäinen kaatuneiden evakuoimiskeskus ja siitä hiljalleen toiminta laajeni muuallekin ja keskuksia tuli koko ajan lisää. Talvisodan päättyttyä kaatuneiden evakuoimiskeskuksia oli yhteensä 11, jatkosodassa 13. Asemasodan aikana evakuoimiskeskuksia oli toiminnassa kahdeksan ja kesällä 1944 yhteensä yhdeksän. Talvisodan ja jatkosodan välisenä aikana pystyttiin laatimaan Kaatuneiden huollon ohjesääntö, joka valmistui huhtikuussa 1941. Sen ansiosta edellytykset kaatuneiden huoltoon olivat paljon paremmat jatkosodan kuin talvisodan alkaessa. Useat ohjeet oli laadittu juuri saadun kokemuksen myötä, jota sotilaspapisto oli talvisodassa saanut. (Lehtonen 1973, 11, 24, 26, 31; Saario 1989, 166-167.)

Esimerkkinä kaatuneiden evakuoimiskeskuksen perustamisesta voidaan pitää pastori Lauri Palvan kokemuksia talvisodan ytimeistä. Päämajan käskystä 24.2.1940 Lauri Palva määrättiin kaatuneiden huollosta vastaavaksi ja hän sai tehtäväkseen perustaa KEK:n eli kaatuneiden evakuoimiskeskuksen. Kyseinen keskus päätettiin perustaa Jääsken kirkonkylään ja tämän päätöksen jälkeen alkoi tilojen, henkilökunnan ja tarvikkeiden etsintä. Etenkin henkilöstöä tarvittiin paljon; kirjurin työhön, avustajia vainajien sulattajiksi ja pesijöiksi, vainajien kuljetukseen, arkkujen tekoon sekä henkilökunnan muonitukseen. Suojeluskunnan esikunnan tuella KEK alkoi hiljalleen muodostua; sille löytyi toimisto-, huolto- ja varastotilat sekä henkilökunta alkoi rakentua myös. Lottia ilmoitettiin muun muassa toimistotehtäviin ja pikkuhiljaa myös miehiä saatiin avustustehtäviin. (Palva 2000, 9, 12-15, 18-19.)

Aseettomina palvelevia miehiä alkoi toimia eri osa-alueilla, kuten kuljetuksessa ja huoltoryhmässä. Kuljetuksessa työskennelleet kuljettivat tarvittavia tavaroita ja vainajia ja huoltoryhmän tehtävänä oli muun muassa kantaa jäätyneitä vainajia riiheen ja nostaa ne sulamaan lavereille. Vainajien arkkuja varten perustettiin oma ryhmänsä, joka rakensi niin kutsutun ”arkkutehtaan” ja valmisti arkkuja sekä lavereita, yleensä kovassa pakkasessakin. Tarvittavat laudat arkkuja varten saatiin yhteistyössä poliisien kanssa lähiseutujen maatilojen omistajilta. Käytännön työ evakuoimiskeskuksissa oli rankkaa, niin fyysisesti kuin henkisesti. Näyt saattoivat olla vaikeaa käsitellä esimerkiksi siksi, että vainajat olivat usein pahoin jäätyneitä. Huoltoryhmän miehet lämmittivät vainajia vuoroillaan ja niitä ladottiin riiheen korkeiksi pinoiksi. (Palva 2000, 20-21, 26.)

4.2 Kaatuneen sotilaan viimeinen matka- näin evakuointi tapahtui

Suomalaisille sotilaille oli erittäin tärkeää saada kaatuneet mukaan taistelupaikoilta, jopa vaikeissakin olosuhteissa. Ketään ei siis tarkoituksella haluttu jättää kentälle makaamaan ja aina pyrittiin toiminaan niin sanotusti ”Kaveria ei jätetä”-periaatteella. Ensimmäinen toimenpide sotilaan kaaduttua olikin tämän ruumiin siirtäminen lähelle joukkosidontapaikkaa. Joukkosidontapaikoissa lääkintämiehet sekä joskus myös lotat hoitivat haavoittuneita. Sidontapaikat vaihtuivat tiheästi aina sen mukaan, miten sotiessa edettiin. Joukkosidontapaikkojen läheisyydestä kaatunut siirrettiin huoltoajoneuvoilla tai muilla kuljetusvälineillä paikkaan, jonne kaikki kaatuneet koottiin eli niin sanottuun kaatuneiden kokoamispaikkaan. Kuljetukset tapahtuivat useimmiten yöaikaan, sillä vihollisella oli ylivoima ilmavoimissa. Kokoamispaikoissa kaatuneet otettiin vastaan, luettelointiin ja kuljetettiin kaatuneiden evakuointikeskukseen varsinainen ruumiin huolto varten. Talvisodan aikana armeijan henkilökunta huolehti enimmäkseen kaatuneiden kuljetuksesta KEK:iin, mutta jatkosodassa keskuksien hakivat kaatuneet itse. (Lehtonen 1973, 12, 19; Saario 1989, 168.)

4.3 Kaatuneen sotilaan tunnistaminen

Jokaisella sotilaalla oli tuntolevy kaulassa, jossa oli yksilöllinen numerosarja henkilötietojen tarkistamista varten. Kun sotilas kaatui, murrettiin levy puoliksi. Toinen osa jäi kaatuneen kaulaan ja toinen naulattiin arkkuun. (Kaatuneiden evakuointi jatkosodassa 2011.) Tunnistamisen oli suunniteltu tapahtuvan nimenomaan tällaisen tuntolevyn kautta. Se ei kuitenkaan ollut ongelmatonta ja kaatuneiden sotilaiden tunnistamisesta tulikin yksi vaikeimmista tehtävistä evakuoimiskeskuksissa. Usein tuntolevyjen jakamisessa sekä luetteloinnissa tapahtui virheitä. Jos selvillä oli nimi ja kotipaikka, oli vainaja yleensä helppo tunnistaa, mutta usein vainajasta oli jäljellä vain tuntolevyn numero, jos sitäkään. Sotilaat eivät myöskään aina pitäneet tuntolevystään tarpeeksi hyvää huolta, mikä vaikeutti tunnistusprosessia entisestään. Tällöin tunnistuksessa käytettiin muita menetelmiä; siinä auttoi muun muassa vihkisormus, arvet tai esimerkiksi sormen puuttuminen. Yleisradion avulla evakuoimiskeskusten toimistot selvittelivät vainajan jäljitystä. Koska kaatuneiden evakuoimiskeskuksien olivat oleellisia paikkoja saada selville kaatuneista, oli pääkirjanpitäjällä lisäksi tehtävänä ilmoittaa puhelimitse kaatuneista, jotka oli tunnistettu ja huollettu. Tiedot menivät pääkirjanpitäjän kautta Esikuntaan, jonka kautta taas paikallisten Suojeluskuntien Esikuntaan ja sieltä kirkkoherranvirastoille. Ne vainajat, joita ei saatu millään tunnistettua, päätyivät tuntemattomien sankarivainajien sankarihautausmaalle. (Kempainen 2006, 72; Palva 2000, 26-28, 35; Museo Militaria, Menetyt ja muisto -näyttely 2019.)

Etenkin talvisodan alkuvaiheessa vainajien tunnistaminen oli haastavaa. Tunnistusvaikeuksien vuoksi tunnistamattomat vainajat saattoivat joskus viipyä evakuoimiskeskuksissa jopa kuukausia, mikä huolestutti omaisia ja aiheutti paljon tiedusteluja evakuoimiskeskuksille. Tämä taas vei paljon aikaa muulta työltä, jota evakuoimiskeskuksissa riitti. Myöhemmin otettiin

käyttöön tuntokortti, jonne tärkeimmät tiedot kerättiin. Kaatuneen tunnistuksessa pyrittiin siihen, että tunnistus tapahtuisi jo kaatuneen oman perusyksikkönsä henkilökunnan toimesta, sillä siellä oli kaatuneelle jo tuttuja henkilöitä. Lääkintämiesten vastuulla oli myös kiinnittää kaatuneen vaatteisiin lappu, josta kävi ilmi vainajan nimi, kotipaikka sekä lähin omainen. Myös valokuvia saatettiin ottaa tunnistusta varten. Talvisodan aikana joissain tapauksissa omaiset pääsivät myös henkilökohtaisesti katsomaan ja mahdollisesti tunnistamaan kaatuneita, jotka olivat jääneet tuntemattomiksi. Jatkosodassa tätä keinoa ei kuitenkaan enää käytetty. (Lehtonen 1973, 13-14, 25.)

Sotien aikana ja jälkeenkin, monet omaiset lähettivät evakuoimiskeskuksille selvityspyyntöjä koskien kaatunutta omaistaan, jota ei ollut löydetty tai josta ei ollut tarkkaa tunnistusta saatu tehtyä. Koska keskuksilla oli tärkeitä tietoja kaikista kaatuneista ylhäällä, auttoi ne sekä omaisten lähettämät tunnistustiedot liittyen esimerkiksi kaatuneen esineisiin tai hänen ulkonäkönsä tunnistamaan lopulta kyseisen henkilön. Tällä menetelmällä saatiin useita kaatuneita tunnistetuksi. Tyypillistä kaatuneen tietoja selvittäville omaisille oli myös se, että he saattoivat olla tyytymättömiä evakuointikeskusten toimintaan. Tämä liittyi usein siihen, että he joko kritisoiivat arkkuun laitetun vainajan kuntoa tai olivat suuttuneita siitä, että kaikki kaatuneen jäämistö ei ollut tullut perille, kuten jotkin tärkeät tavarat. (Museo Militaria, Menetyt ja muisto -näyttely 2019; Lehtonen 1973, 29.)

4.4 Kaatuneiden huoltotyö ja lottien tehtävät evakuoimiskeskuksissa

Ensimmäisten vainajakuormien saavuttua Palva kuvailee tunnelmiaan seuraavasti: *”On mahdotonta kuvata, mitä tunsivat sisimmässään miehet, joista kaikki eivät olleet kuollutta ihmistä edes nähneetkään. Mieltivätkö kovin totisina, kuinka kallista hintaa maksetaan itsensä puolesta.”* (Palva 2000, 20, 22, 24-25.)

Kun kaatunut oli evakuoimiskeskuksessa tunnistettu, alkoi varsinainen huoltotyö, johon kuului monia eri vaiheita. Talvisodan aikaan elettiin kylmää aikaa ja koska oli pakkasta, olivat ruumiit usein hyvinkin jäässä ja välillä jopa hyvinkin vaikeissa asennoissa. (Palva 2000, 20, 25.)

Sotien aikana kuoleman kohtaamisesta tuli lääkintälotille arkipäivää. Se oli yksi rankimmista ja pelottavimmista tehtävistä, joita lotat tekivät. Kenttäsairaaloissa lotat tukivat ja lohduttivat kuolevia sotilaita heidän viime hetkillään yrittäen pitää huolen siitä, että henkilö saisi lähteä mahdollisimman rauhallisesti. (Lottamuseo 2019.) Lääkintälotan oppikirjassa kuolevan potilaan hoito määritellään yhtä tärkeäksi ja arvokkaaksi kuin kenen tahansa hoito ja lotalta toivotaan vielä enemmänkin hellyyttä ja kunnioitusta kuolevaa sotilasta kohtaan. Lääkintälotan toivotaan olevan kuolevan lähellä, antaen aikaa ja läsnäoloa ilman turhaa kiirehtimistä. Kirjassa kuvataan myös kuolleen viimeistely, jossa korostuu lotan rooli kuolleen ihmisen kohtaamisessa ja käsittelyssä. Lottien tuli osoittaa hienotunteisuutta ja jatkuvaa kunnioitusta kuolevaa sekä tarvittaessa tämän omaisia kohtaan. Oma vakaumustaan ei saanut tuoda

esille, ellei kuoleva siitä luonnollisesti halunnut itse lotan kanssa keskustella. Kenttä ja-sotasairaaloissa lääkärin todettua kuoleman vainaja pestiin, puettiin sekä ranteeseen kiinnitettiin lappu, josta ilmeni kuolleen sotilaan nimi, ikä, kuolinpäivä, sekä joukko-osasto. (Lääkintälö-
tan oppikirja, 1938, 184-186.)

Kaatuneiden evakuoimiskeskuksissa koettiin yhtä lailla tärkeäksi vainajan arvokas kohtelu sekä se, että vainaja pääsee varmasti oman kotimaan multiin. Kaatuneiden evakuoimiskeskuk-
sissa työskennellyt lääkintälöta muistelee kokemuksiaan seuraavasti: *”Me lääkintälötathan sitä tehtiin se siistimistyö: riisuttiin, pestiin, sidottiin, kammattiin. --Me koetettiin tehdä niin hyvää työtä kuin suinkin pystyttiin. --Se tuntu tärkeeltä. Ja sitä minä aina aattelin, kun pesin poekaa, että minkähänlainen lie tämänkin pojan äiti. Miten paljon kärsinee?”* (Väisänen 1997, 44-45.)

Kun siirryttiin vainajien käsittelyyn ja saattamiseen viimeiselle matkalleen, tehtiin työnjakoa miesten ja naisten välille. Lotat perehdytettiin kaikkiin työmuotoihin. Työ jaettiin yleensä niin, että miehet hoitivat vainajien kantamisen ja tarvikkeista huolehtimisen. Lotat hoitivat vainajien varsinaisen ruumiinhuollon sekä toimistotyön. Talvisin varsinaista käsittelyä varten vainajat tuli ensin sulattaa. Sulatukseen käytettiin lämpimiä tiloja, kuten riihiä, saunaa, rautatievaunuja tai siunauskappeleita. Sulatus saattoi kestää 1-4 päivää. Mahdollisen sulatuksen jälkeen vainajan henkilökohtaiset tavarat kerättiin. Kesäisin jatkosodan aikana sulatusta ei tarvittu, sillä tällöin vainaja ei ollut jäässä ja huoltoprosessi saatiin aloitettua aiemmin. Toisaalta tällöin ongelmana oli kuumuus; jos kaatuneen matka kesti liian kauan taistelulentältä evakuoimiskeskukseen, vaikeutti jo alkanut lahoaminen huoltotyötä. Näissä tapauksissa vainajaa ei edes riisuttu, vaan hänet asetettiin suoraan arkkuun kloorikalkilla ja ruumisliinalla peittelyn jälkeen. Tuntolevyn avulla pidettiin huolta vainajan tunnistamisesta jatkuvasti huoltoprosessin aikana. Mahdollisen sulatuksen jälkeen vainaja nostettiin pöydälle ja oikaistiin. Vainaja tarkastettiin ja hänen vaatteensa riisuttiin. Kaikki taskut tyhjennettiin mahdollisista tavaroista ja arvotavarat sekä omat vaatteet otettiin riihikirjurin huomaan, joka teki myös muistiinpanoja vainajasta. Tämän jälkeen vainaja pestiin hellästi. Kaikki näkyvät ruumiinosat pyyhittiin kostealla vaatteella ja mahdolliset pään alueen ruhjeet sidottiin paperisilla siteillä. Joskus pään vauriot olivat niin vakavia, että takaraivo oli tuhoutunut kokonaan. Tällöin sitä korvattiin puuvanulla. Pesemisen jälkeen vainaja asetettiin arkkuun odottamaan jatkokuljetusta. Pääosin pyrittiin käyttämään perinteisiä ruumisarkkuliikkeeltä hankittuja valkoisia ruumisarkkuja, joiden mukana tuli valkoinen paita, peitto vainajan päälle sekä kasvoille, sekä tyyny pään alle. Aina tällaisia arkkuja ei kuitenkaan ollut saatavilla ja jouduttiin käyttämään yksinkertaisempia kuljetuslaatikoita. Tällöin vainajat puettiin esimerkiksi valkoiseen lumipukuun tai käärittiin valkeaan saatavilla olevaan liinaan. Ruumiin ollessa pahoin ruhjoutunut, laitettiin arkun päälle tarvittaessa lappu, jossa kehoitettiin, ettei arkku enää kotipuolella avattaisi. Tällä tavalla haluttiin suojata omaisia mahdolliselta järkytykseltä. Näissä tapauksissa käytettiin mahdollisesti myös sinkkiarkkuja, sillä se oli kestävämpi. Näin toimittiin

päivästä toiseen, vainaja vainajalta. (Lehtonen 1973, 17-18; Palva 2000, 26-28, 35; Saario 1989, 168-169, 182.)

Jatkokuljetus tapahtui yleensä rautatievainujen avulla. Vaunun täytyttyä kaikki vainajat luetteloitiin kahtena kappaleena; toinen luettelo meni rautatievaunun kyytiin, toinen jäi KEK:iin talteen. Vainajat kuljetettiin kotipaikkakuntansa suojeluskunnille odottamaan sankarihautauksista. Kaiken tämän rankan työn lisäksi KEK:ssä riitti toimistotyötä, joka oli omalla tavallaan myös hyvin kuormittavaa. Kirjurilotat lajittelivat riiheltä tullutta tavaraa ja kirjauksiakin piti tehdä paljon. Kaikki kirjalliset tiedot otettiin vastaan vainajasta ja ne merkittiin pääkirjaan. Pääkirjasta löytyi luettelot tunnistetuista, tuntemattomista, kentälle jääneistä ja kadonneista sotilaista, jokaisesta kategoriasta omansa kortisto. Kaikki keskuksissa huolletut sotilaat merkittiin kirjaan mainiten samalla ruumiin kohtalo sekä tiedot jäämistöistä. (Lehtonen 1973, 17-18; Palva 2000, 26-28, 35.)

Kuvio 6: Ruumista pestään Uuksujärven KEK:ssä heinäkuussa 1944. SA-kuva.

Kuvio 7: Kaatunut asetetaan arkkuun kauniisti Uuksujärven KEK:ssä heinäkuussa 1944. SA-kuva.

4.5 Lottien henkinen jaksaminen kaatuneiden huollossa

Sotavuosina olosuhteet olivat niin fyysisesti kuin henkisesti raskaat, ympäri koko Suomen maata. Lottien työ oli kuormittavaa ja yhteensä noin 14 % komennuksella olleista lotista sairastui vakavasti. Tyypillisimmät syyt olivat puutteellinen hygienia, paleltumiset sekä erilaiset sairaudet. Suurin osa sairastuneista lotista kuului lääkintälottiin, jotka muun muassa saivat tartuntoja erilaisista kulkutaudeista, kuten lavantaudista. Lottia sairastui myös psyykkisellä tasolla, sillä juuri kaatuneiden evakuoimiskeskuksissa työ oli henkisesti raskainta ja verotti voimia. (Lottamuseo 2019.) Eräs kaatuneiden evakuoimiskeskuksessa työskennellyt lotta kuvaa tuntemuksiaan näin: *”Kun minä panin silmät kiinni, niin minä näin vain niitä ruumiita. Ja sitten meni yöunet ja turposi sydänala, ihan mahottomasti. Se tunnosti niin toivottomalta. Se tunnosti, että kohtahan ne kuoloo kaikki, että eihän tällä elämällä oo mitään merkitystä, kun jatkuvasti on vain vainajiin kanssa.”* (Väisänen 1997, 50.) Myös Jääsken evakuoimiskeskuksessa työskennelleet lotat Liisa Marttinen sekä Marjatta Karvinen kuvailevat henkistä jaksamistaan rankassa työssä; he painottavat oman jaksamisensa kumpuavan erityisesti siitä, kuinka työtoverit auttoivat aina jaksamaan. Keskuksessa oli hyvä henki ja kotoisa ilmapiiri. Toisia kuunneltiin ja ongelmat ratkottiin yhdessä. Tärkeänä pidettiin myös Raamattuun turvautumista sekä isänmaallista arvostusta omaa kotimaata kohtaan. (Palva 2000, 56, 62.)

Kaatuneiden evakuoimiskeskuksessa työskennelleen Xenia Buchertin muistelmissa käy myös ilmi työn raadollisuus ja henkinen rankkuus. Buchert kuului lottiin ja työskenteli Kannaksen, Raivolan ja Luumäen KEK:ssä jatkosodan aikana. Hänen haastattelunsa, joka on toteutettu vuonna 2000, löytyy Oili Järven teoksesta ”Näin minä muistan”, johon on koottu lottien kokemuksia sota-ajalta. Buchert kuvaa kaatuneiden arkutusta muun muassa seuraavasti: *”...joskus piti laittaa mukaan pyyntö, ettei arkkua avata. Kuitenkin aina kuuli, että kotona oli avattu. Ymmärtäähän sen, että omaiset haluavat nähdä. Mutta, kun tuotiin sellaisia räjähdystapauksia, että oli vain semmoinen läjä, joka piti vähän niin kuin sortteerata, että tuli mukaan kaksi kättä, kaksi jalkaa ja pää. Ja toisinaan oli mukana ylimääräinenkin, niin että...”* Raskaita muistoja liittyy myös vaikeisiin olosuhteisiin, kuten kiireeseen ja tarpeellisten välineiden puuttumiseen, jolla oli seurauksensa: *”Työtä tehtiin niin kauan kuin tolilla pysyttiin. --...Kaatuneita oli aina kasoittain. Tykötarpeita ei aina ollut, kun ne loppuivat. Minun suurin yhden päivän annos oli 387 vainajaa. Jos ei saatu kaikkia yhden päivän aikana arkutettua, oli isot, mustat koppakuoriaiset vainajien kimpussa. --Kyllä siinä sai itsensä pitää kasassa. Me olimme niin kuolemanväsyneitä, että nukuimme vaikka seisaaltaan. Minun täytyy sanoa, että se oli kaikkein raskainta aikaa.”* Rankasta työstään evakuoimiskeskuksissa huolimatta Buchert on osannut arvostaa sitä ja kokee tehneensä tärkeää työtä: *”Jotenkin olen tuntenut, että olen tehnyt sellaisen työn, mihin kaikki eivät pystyneet. Ei monikaan olisi siihen kyennyt. Olen ajatellut, että olin ihan paikallani. Jotenkin kait vahva ja rauhallinen.”* (Järvi 2000, 200- 202, 206-207, 210.)

Kuvio 8: Lotilla oli tärkeä tehtävä kaatuneiden huollossa. SA-kuva.

5 Suomalainen kuolema

Kuolema on osa elämää ja aina jollain tavalla läsnä. Suomen nyky-yhteiskunnassa kuolemasta on vaikeaa puhua ja se on hieman vaiettu aihe. Kuolemasta käytetään synonyymeja ”nukkua pois”, ”menehtyä”, ”poistua keskuudesta” ja niin edelleen. Etenkin pienelle lapselle kuolemasta puhuttaessa ilmaisutapa ”nukkua pois” saattaa olla jopa pelottava, sillä lapsi saattaa alkaa jopa pelätä omaa nukkumaan menoa. Kuolema kuuluu elämään ja vaikka se on vaikea ja surullinen aihe, on se myös luonnollista. Sotien aikana kuolema on ollut jokapäiväistä; nuoria miehiä on menehtynyt elämänsä alkutaipaleella heidän puolustaessa isänmaataan.

Kuolevaisuus koskettaa kaikkia, mutta ajatukset ja tunteet, joita kuolema herättää, koetaan usein hyvinkin yksilöllisesti ja niitä pidetään henkilökohtaisena. Kuolemasta pitäisi puhua yhteiskunnassa enemmän, mutta se on julkisesti vaikeaa. Kuoleman ajattelemisen ja oman kuolevaisuuden pohtiminen voi auttaa ymmärtämään omaa kuolevaisuutta ja lisätä arvostusta omaa elämää kohtaan sekä muuttaa arvomaailmaa. Äkilliseen kuolemaan varautuminen on haastavaa. On myös luonnollista, että vakavasti sairastuneet ihmiset ja hyvin iäkkäät ihmiset kokevat ja käsittelevät lähestyvää kuolemaa eri tavalla kuin nuoret ja terveet. (Hakola, Kivistö & Mäkinen 2014, 65, 67-68, 70-71.)

Suomen laissa kuolema määritetään tilanteeksi, jossa aivotoiminta on pysyvästi loppunut. Kuolemassa sydän pysähtyy, hengitys lakkaa ja aivot kuolevat pian tämän jälkeen. Sydämen sykkeen pysähtyminen lakkauttaa verenkierron toiminnan ja aivot eivät saa enää happea veren kautta. Tällöin alkaa muodostua lautumia, eli veren kertymistä vainajan alapinnalle. Kuoleman jälkeen lihakset rentoutuvat ja henkilöstä tulee veltto. Kuolonkankeus alkaa tapahtua pikkuhiljaa tämän jälkeen ja vainaja alkaa myös jäähtyä lämmöntuotannon lakattua. (Hakola ym. 2014, 30-31.)

Edellisen kappaleen kuvaus kuolemasta on yleinen kuvaus siitä fysiologisella tasolla. Sodassa kuolema on usein tapahtunut hyvinkin äkkiä, usein jopa melko raa' alla tavalla. Se ei ole ollut rauhallista tai kivutonta. Tosin kuolema on usein tullut niin äkkiä, ettei sotilas ole ehtinyt sitä millään tavalla tuntea tai kärsiä siitä. Niitäkin tilanteita on tietysti ollut, jossa sotilas on haavoittunut ja joutunut kenttäsairaalaan huonossa kunnossa ikään kuin ”odottamaan kuolemaa”.

Kuolema oli pelottava asia rintamalla. Pelon katsottiin heikentävän sotilaiden keskittymistä rintamalla, mikä vaikutti taistelusuorituksiin. Joskus kuolemanpelko saattoi johtaa jopa rintamakarkuruuteen. Sotilaspapit pyrkivät auttamaan sotilaita kuolemaan suhtautumisessa ja yhteishenkeä korostettiin. Kuoleman ja ruumiiden näkeminen rintamalla vaikutti kuitenkin monen sotilaan mieleen. Toiset selvisivät tästä ehkä jopa huumorin avulla, toiset ottivat asian raskaammin. Kuolemasta ei myöskään paljon puhuttu. Tyypillistä suomalaisille sotilaille oli se, että kaatuneista aseveljistä huolehdittiin viimeiseen saakka, jotta he pääsisivät kentältä pois. Tässä korostui yhteishenki ja suomalainen sisu. (Museo Militaria, Menetyt ja muisto -näyttely, 2019.)

5.1 Kokemuksia rintamalta- kuolema oli aina läsnä

Isoisoisäni Aleks Siltala taisteli rintamalla talvi- ja jatkosodassa. Hänen poikansa Sakari Siltala on haastatellut isäänsä sodan kokemuksista. Haastattelu on tehty vuonna 1975 ja koottu 1998. Aleks Siltala oli talvisodan syttyessä 34-vuotias perheellinen mies. Sota-aikana hän kuului Ässärykmenttiin, konekiväärikomppaniaan. Haastattelussa ilmenee sodan raadollisuus sekä kuoleman läsnäolo. Aleks kuvailee ensimmäisten taisteluiden tunnelmia joulukuussa 1939 muun muassa seuraavasti: *”Aamulla oli tiedossa, että pian alkaa taistelu. Kaikki oli valmiina. Oli kuin puuropata olisi kiehunut, kuulaa ja kranaattia tuli solkenaan. Pidimme puoliamme viimeiseen asti. Meiltä tässä ensimmäisessä taistelussamme kaatui kahdeksan uljasta soturia, jotka kostuttivat sydänverellään valkoisen hangen.”* Jatkosodankin aikana riitti kiperiä tilanteita ja kuolema oli vierellä kirjaimellisesti: *”...Seuraavana päivänä menimme taas Summan valtauksen. Summa oli kovasti miinoitettu - oli laitettu heinän värisiä lankoja, jotta emme huomaisi niitä. Kävelin juuri alikersantti Luodon kanssa. Hän sanoi, että tämä on mennyt hirveän hyvin, olimme voitonriemuisia. Kävelimme siinä ja ykskaks puusta tuli vihollisen luoti ja alikersantti Luoto kaatui vierelleni.”* -- *Kyllä niitä kaatui Rajajoen taistelussakin. Yksikin poika, jolla oli tarkkuuskivääri, oli ampumassa ja yhtäkkiä tuli räjähtävä kuula ja koko pääkoppa aivoineen lensi mun saappaileni.”* Aleks oli isänmaallinen kristitty ja haastattelussa korostuu se, että hän oli vahvasti uskossa ja sai voimaa Jumalasta: *”Kyllä ihmeelliseltä tuntuu, kun näin monet sodat käynyt eikä kuitenkaan haavoittunut tai tullut mitään suurempaa. Täytyy sanoa, että siinä on ollut Jumalan suuri varjelus. - Käännyin rukouksissa Taivaan isän puoleen, että säilyisi rauha. -- Meillä on kallis isänmaa.”* (Siltala 1998, 6, 13, 15-17.)

5.2 Uskonto ja kuolema

Sotien aikana uskonnolla on ollut suuri merkitys Suomessa. Usko ja uskonnollisuus katsotaan liittyvän aina jollain lailla kuolemaan. Sotien aikana se toimi tapana käsitellä joka päivä läsnä olevaa kuolemaa ja sen tuomaa ahdistusta. Käsitys suomalaisen sotilaan uskonnollisuudesta oli tärkeä, etenkin kun sodissa oli vastassa Neuvostoliitto, joka oli pitkälti ateistinen maa. Täten kristillisyyden sota-aikana korostui etenkin rintamalla. (Kempainen 2006, 223, Luostarisen 1986, 277-280 mukaan.)

Koti, uskonto ja isämaa-periaate korostui suomalaisessa yhteiskunnassa talvi- ja jatkosodan aikana, oli korostunut jo sisällissodasta lähtien. Etenkin talvisodan syttyessä ja sen aikana uskonnollinen mieliala vahvistui. Kuoleman ja uskonnon suhde on melko tiivis ja sotilaiden kuolemassa se oli aina jollain tavalla läsnä; tämä johtui usein siitä, että kristillinen kasvatus oli monelle sotilaille tuttu. Lisäksi omalla uskolla erotuttiin Neuvostoliitosta, joka oli enimmäkseen ateistinen maa. Koska Jumalaan uskottiin, haettiin sitä kautta usein vastauksia kuoleman oikeutukseen; sen katsottiin olevan suuremman voiman käsissä. Uskonnollisuutta ja isänmaallisuutta, yleisesti kristillisiä arvoja pidettiin suomalaisten tärkeinä ominaisuuksina ja tämä heijastui tietysti suomalaisiin sotilaisiin. Sotilaiden uskonnollisuutta haluttiin korostaa eritoten kaatumisen yhteydessä. Tämä liittyi sotilaan sieluntilaan; usein omaiset saattoivat olla huolissaan, missä sieluntilassa heidän läheinen oli ollut, kun hän oli viimeisen henkäyksen vetänyt. Yksilötasolla sotilaille uskonnon ajatellaan tuovan rauhaa ja turvaa, niin taistelun pelossa kuin kuoleman kohdatessa. Se lievitti pelkoa ja kärsimystä tuoden ehkä jonkinlaista turvaa siitä, että pääsee parempaan paikkaan. (Kempainen 2006, 249-250; Museo Militaria, Menetykset ja muisto -näyttely 2019.)

5.3 Sotilaspappien rooli sotien aikana

Talvi- ja jatkosodan aikana rintamapapit tekivät sielunhoidollista työtä. Sodan aikana järjestettiin hartaushetkiä ja tarvittaessa oli mahdollista keskustella kahdestaan papin kanssa. Tilanteen mukaan tällaisia hetkiä järjestettiin niin korsuissa kuin myös metsissä. Papit myös kohtasivat useita haavoittuneita ja olivat tukena sotilaan viimeisissä hetkissä. Jotkut papit osallistuivat myös kaatuneiden evakointiin taistelupaikoilta. Kaatuneiden evakuoimiskeskusta johtivat papit. Pappien työ oli henkisesti vaativaa ja tärkeiksi ominaisuuksiksi koettiin heidän rauhallisuutensa ja rohkeutensa toimia sodan tuomissa vaativissa tilanteissa. Talvisodan aikana palveluksessa toimi noin 300 pappia, jatkosodassa yli 800. Yhteensä talvi- ja jatkosodassa menehtyi 35 pappia. (Museo Militaria, Menetykset ja muisto -näyttely 2019.) Papit osallistuivat myös sankarihautajaisiin ja olivat oleellisessa osassa kaatuneiden omaisille ilmoittamisessa. Jokainen kirje, joka omaisille lähetettiin kaatuneesta, pyrittiin kirjoittamaan yksilöllisesti. Lisäksi papit tekivät kaatumisilmoituksia lehtiin, pitivät kirjaa piirinsä kaatuneista ja toimittivat vainajien jäämistöt omaisille. Kenttäpapit joutuivat usein myös vastaamaan

tiedusteluihin koskien kaatuneita ja selvittämään mahdollisia epäselvyyksiä liittyen kaatuneisiin. (Lehtonen 1973, 16, 22.)

5.4 Suruviesti läheisille

Hoitosuosituksessa äkillisesti kuolleen henkilön läheisten tukemisessa (Hotus) Anna Liisa Aho sekä Anja Terkamo-Moisio ovat koonneet yhteen tärkeimpiä asioita liittyen siihen, miten läheistä tulisi tukea tilanteessa, jossa hän on menettänyt omaisensa äkillisesti. Kyseiset suositukset ovat tutkimustietoon -ja näyttöön perustuvia ja ne on laadittu valtakunnalliseksi ohjeistukseksi sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstölle. Suositus painottaa yksilöllistä, kunnioittavaa ja myötätuntoista asennetta suruviestin viemiseen. Tieto olisi hyvä antaa mahdollisimman pian sekä kriisiapu on tutkitusti todettu hyväksi keinoksi edesauttaa surusta selviämisessä. Tukiverkoston ja konkreettisen tuen merkitystä painotetaan myös, sekä vainajan hyvästelyyn kannustetaan. Ennen vainajan näyttämistä olisi kuitenkin tärkeää arvioida, voidaanko vainajaa näyttää kokonaan, ottaen huomioon mahdolliset ruhjoutumiset. Läheisille on myös tärkeää antaa tietoa hautajaisjärjestelyistä sekä kaikista mahdollisista ammatillisen tuen muodoista sekä myös vertaistuesta. Erytisen tärkeää on kuuntelu ja tuen jatkuvuuden varmistaminen niille henkilöille, joita suru ja tuska koskettavat. (Aho & Moisio 2018, 2-3, 5-8, 10, 13, 15, 19, 21, 23.)

Sotavuosien aikana ei ole ollut aiemmin kuvatun suosituksen kaltaisia tarkkoja ohjeistuksia liittyen äkillisesti kuolleen läheisten tukemiseen. Ominaisena piirteenä on kuitenkin pidetty yleisesti kunnioittavaa ilmapiiriä sekä luonnollisesti hellää sekä empaattista lähestymistapaa suruviestiä kertoessa. Sotavuodet vaikuttivat ymmärrettävästi kuolemankulttuuriin Suomessa. Surusanomista tuli tuolloin arkipäiväistä, vaikka siihen ei koskaan voinutkaan tottua. Ihmiset menettivät puolisoita, isiä, veljiä ja poikia. Suruviestin saaminen on ollut tuskallista, vaikka alitajunnassa läheinen onkin saattanut ajatella, että niin olisi mahdollista käydä. Silti kuolema on tullut äkillisesti ja menetys on nopea.

Kaatumistapausten ilmoittamisesta läheisille säädettiin ohjeita sotarovastin toimesta jo heti talvisodan alettua. Aluksi voimassa oli käytäntö, jonka mukaan sotilaspastoreiden tuli täyttää kaatumis- ja katoamistapauksiin tarkoitettu lomake ja lähetettävä se Kotijoukkojen Esikunnalle kenttäpostin välityksellä. Esikunta taas huolehti ilmoittamisista omaisille tästä eteenpäin kirkkoherranviraston sekä suojeluskuntien avulla. Kyseinen menetelmä ei kuitenkaan pidemmän päälle toiminut, sillä välillä kävi niin, että omaiset olivatkin joutuneet vastaanottamaan kaatuneen läheisensä tietämättä koko asiasta etukäteen mitään. Menetelmää muutettiin niin, että jatkossa sotilaspapit tekivät ennakoilmoituksen kaatuneista mahdollisimman pian Kotijoukkojen rovastintoimistolle niin puhelimitse kuin kirjallisesti. Lisäksi oman alueen kirkkoherra vei viestin vielä kaatuneen omaisille henkilökohtaisesti. Tätä menetelmää käytettiin sodan loppumiseen asti. (Lehtonen 1973, 14-15; Saario 1989, 169-170.)

Kirjeiden kirjoittaminen oli 1940-luvun Suomessa hyvin yleistä, varsinkin sotavuosina (Kempainen 2006, 83). Juuri kirjeitse ilmoitettiin kaatumisista omaisille ja se kuului sotilaspastorien työnkuvaan, ehkä yhtenä vaikeimpana, mutta merkityksellisenä osana sitä. Kirjeet pyrittiin aina laatimaan siten, että ne olivat yksilöllisiä ja niissä mainittiin ehkä jotain sotilaan viime hetkistä tai hänen ilmoittamistaan toiveista. Haastavimpien sotavaiheiden tuoman kiihtyneen ja olosuhteiden vuoksi välillä päädyttiin kuitenkin valmiiksi painettuihin materiaaleihin. (Lehtonen 1973, 15.)

Vain sotilaspastorit olivat velvoitettuja ilmoittamaan omaisille kaatuneen sotilaan kohtalosta. Usein kuitenkin myös upseerit sekä sotilaan asetoverit halusivat kirjoittaa omat kirjeensä omaisille. Jatkosodassa oli myös tapana lähettää omaisille kenttäpiispan sekä kotijoukkojen rovastin yhteinen kirje. Oleellinen osa sotilaspastorien kirjoittamisessa kirjeissä oli kaatuneen viime hetkien kuvaamisen lisäksi sankarikuolemaan viittaaminen, kuitenkin ilman liiallista ylistystä. Usein isänmaallisuus ja isänmaan puolesta kuoleminen mainittiin myös, mutta tämä tapa kirjeissä väheni talvisodan jälkeen. Uskonnollisuuden näkyminen kirjeissä oli myös yleistä. Tärkeäksi saatettiin kokea esimerkiksi maininnat Jumalan armosta ja kaatuneen saamasta sielun levosta kuoleamisen jälkeen. (Kempainen 2006, 86-88, 90, Kansanahon 1991 mukaan.)

Toisen lyhyesti haastatellun henkilön, isoäitini Kirstin, lapsuuteen liittyy vahvasti muisto siitä, kun hänen äitinsä kertoi jatkosodan ajoista. Eräs asia liittyi juuri suruviesteihin. Kirstin äiti katseli ikkunasta lapsiensa kanssa ja jännitti, minne taloon pappi menee. Usein pappi meni samaan taloon, heidän kotitalonsa naapuriin viemään surusanomaa. Jatkosodan aikana kyseisen talon asukas, Hilda-täti, menetti sodalle kolme omaa poikaansa ja yhden vävypojistaan. Hildan tiedetään sanoneen, että *"Ei Jumala anna enempää kuin minä jaksan kantaa."* Usko Jumalaan oli antanut hänelle voimaa jaksaa eteenpäin elämässä vaikean surun keskellä.

6 Sankarikuolema ja sankarivainajat

Sotavuosien aikana sotilaita kuoli useilla eri tavoilla. Tyypillinen kuolema tapahtui rintamalla taisteluiden keskellä esimerkiksi vihollisen luotiin tai kranaatinsirpaleeseen. Sotilaita kuoli myös erilaisissa onnettomuuksissa ja tapaturmissa, jotka eivät aina välittömästi liittyneet sotaan. Sotilaita myös sairastui rintamaoloissa ja usein sotilaat saattoivat viettää kauankin aikaa sairastuneena tai haavoittuneena kenttäsairaalassa ennen kuolemaa. Sotien aikana vihollinen myös pommitti sotasairaaloita sekä junia, mikä kasvatti uhrimäärää rintamakuolemien lisäksi. Kaikkia sotilaiden kuolemantapahtumia nimitettiin sankarikuolemaksi. Kuolema oli kansallisesti merkittävä asia, taistelivathan sotilaat isänmaansa puolesta. Lisäksi kuitenkin sankarivainajan nimeä kantoivat myös sodan seurauksena kuolleet lotat sekä sairaanhoitajat ja ne

miehet, jotka eivät toimineet sotilaina vaan niin sanotusti työvelvollisina muissa tehtävissä. Sotilaan kuolema rintamalla oli traagista ja vaikutti tämän perheeseen usein hyvin monella tavalla. Sankarikuolemassa korostuu perheen ja kodin merkitys, olihan sotilailla usein motiivina sotaan lähtiessä nimenomaan puolustaa kotia ja perhettä. (Kemppainen 2006, 17-18, 61-62, Paulaharjun 1992, 214-220 mukaan.)

Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys ry:n mukaan vuosien 1939-1945 sodissa menehtyi noin 93 500 ihmistä. Näistä Suomen alueelle sankari- ja sukuhautoihin on siunattu 85 000 vainajaa ja luovutetulle alueelle 6 800. Kenttähaudausmaiden luovutetuille alueille on haudattu 870 vainajaa. Noin 2 500 sotilaan hautapaikkaa ei ole tiedossa ja sotavankeudessa kuoli todistettavasti 760 sotilasta. Etsinnöissä vuosien 1992-2019 välillä on löydetty 1 300 vainajaa, joista joka neljäs on tunnistettu. (Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys ry 2019a, Museo Militaria, Menetyt ja muisto -näyttely 2019.)

6.1 Sankarihautajaiset

Kotijoukkojen esikunta julkaisi 7.12.1939 ohjeen, joka koski sankarihautajaisten järjestämistä (Lehtonen 1973, 12). Sankarihautajaiset olivat kansallisesti merkittäviä tilaisuuksia, sillä sotilaan kaatuminen oli tapahtunut isänmaan palveluksessa ja kuolemansyyt olivat isänmaallisia. Tilaisuudet olivat yhteisöllisiä ja niissä korostui isänmaan puolustaminen loppuun saakka sekä myös uskonnollisuus. Ne kokosivat usein paljon yleisöä, mikä ehkä auttoi useita vaikean ja pelottavan asian käsittelyssä. Surun ja kaipauksen ohella hautajaisissa käsiteltiin myös rakkautta omaan isänmaahan ja uhrautumista sen puolesta. Ennen hautajaisia tuli selvittää, oliko vainaja oikeutettu sankarihautaan. Kuten aiemmin mainittiin, ei sankarivainajaksi määritelty ai-noastaan taistelussa kuollutta sotilasta, vaan sankarivainajajana pidettiin myös esimerkiksi työtehtävänsä yhteydessä kuollutta lottaa tai muussa kuin sotilaan roolissa ollutta isänmaan puolustajaa. Tärkeänä kriteerinä sankarihautaan pääsemisessä oli kuitenkin se, että vainaja oli kuollut toimiessaan jollain lailla isänmaansa hyväksi/puolustusvoimien palveluksessa. Oikeus tulla haudatuksi sankarihautaan saatettiin evätä, jos kävi ilmi, että vainaja oli syyllistynyt vakavaan rikokseen, kuten ollut rintamakarkurina kuollessaan, tehnyt itsemurhan tai käyttäytynyt kunnioittomasti puolustustehtävissään. Jatkosodan kuluessa kriteereitä kuitenkin hie-man löysätettiin ja hyvin harvaa sotilasta koski sankarihautapaikan evääminen. Esimerkiksi huolimattomuus sodassa sekä sodan henkisestä raskaudesta johtuvat itsemurhat poistettiin näistä tekijöistä. (Kemppainen 2006, 143-144, 146-147, Kaltakarin 1977 mukaan.)

Sankarihautajaisten järjestelystä ja kulusta olivat vastuussa suojeluskunnat ja lotat. Lisäksi esimerkiksi partioliikkeet ja kuorot saattoivat osallistua hautajaisiin. Suojeluskunnat olivat hyvin valmistautuneita sankarihautajaisiin, sillä jo syksyllä 1939 hautajaisia varten julkaistiin suojeluskuntien laatima opaskirja sankarihautajaisia varten. Oppaassa korostettiin erityisesti tilanteen juhlallisuutta ja seuraavaksi on kuvattu kaavaa, jonka mukaan sankarihautajaiset perinteisesti kulkivat. Sotilaallisen tilanteen ja mahdollisuuksien mukaan myös sotilaat

osallistuivat hautajaisiin ja sitä pidettiin velvollisuutena. Lisäksi sotilaallisuuden tunnelmaa hautajaisiin toi liput, kunniamerkit, sekä kunnialaukaukset. Yleensä ruumiin siunaaminen suoritettiin ensin kirkossa tai kappelissa. Tämän jälkeen lotat muodostivat kunniakujan kirkosta haudalle saakka. Hautapaikaksi valittiin yleensä mahdollisimman edustava kohta hautausmaalta. Jokainen sotilas sai myös oman hautausaattonsa, joka muodostui paikallisista suojeluskunnan jäsenistä tai kotijoukoista. Saaton aikana veisattiin yleensä virsi tai jokin laulu. Yhtä sankarivainajaa kohden oli kahdeksan kantajaa sekä kunniamerkkien kantajia kaksi, jotka kulkivat arkun edellä saaton aikana. Heitä seurasi suomenlipulla peitetty arkku, lähiomaiset, sotilaspastori, upseeristo sekä siviiliyleisö. Viimeisenä kulkueessa kulkivat seppeleenkantajat sekä surumarssia soittava soittokunta. Arkkua laskiessa soitettiin tyypillisesti ”Porilaisten marssi” ja samalla ammuttiin kunnialaukaukset. Tämän jälkeen hauta luotiin umpeen ja tuli arvokas seppeleen laskun vuoro. Sotilashenkilö paljasti päänsä seppelettä laskiesseen ja tämän jälkeen laittoi sen takaisin päähänsä tehden samalla kunniaa vainajalle. Lopuksi hän kääntyi omaisia kohti ja sitten poistui omalle paikalleen. Hautaamisen jälkeen oli muistotilaisuus. Se kuului myös oleellisesti hautajaisiin ja niistä vastasivat yleensä suojeluskunnat ja lotat, etenkin kun useampia kaatuneita oli haudattu. Muistotilaisuuksiin eivät osallistuneet kaikki, vaan pienempi seurue saattoväestä, tilanteen mukaan joskus ainoastaan vainajan perhe. (Kemppainen 2006, 147-149, ”Ohjeita sankarihautajaisia varten kotiseudulla”-teoksen mukaan.)

Vaikka edellä kuvattu käytäntö oli perinteinen sankarihautajaisissa, vaihtelivat toimintatavat kuitenkin sen hetkisten olosuhteiden mukaan, mikä tarkoitti esimerkiksi sotilaallista tilannetta ja sen vaihtelevuutta. Pieniä käytännön eroja oli myös talvi - ja jatkosodan välillä. Hautajaiset eivät aina olleet valtakunnallisesti yhteneväisiä, vaikka siihen pyrittiinkin. Sankarihautajaiset eivät luonnollisista syistä toteutuneet aina siis samalla tavalla. (Kemppainen 2006, 151, Kaltakarim 1977 mukaan.)

Niille vainajille, jotka on etsitty ja löydetty vasta sotien päättymisen jälkeen, järjestetään myös sankarihautajaisia. Kun vuodesta 1992 asti on saatu etsiä taistelukentille jääneiden sotilaiden jäännöksiä, on niitä alettu hautaamaan sankarillisin menoin vuodesta 1993. Nykyään tällaisia sankarihautajaisia järjestetään joka toinen vuosi Lappeenrannassa, Kajaanissa, Joensuussa ja Helsingissä. Tunnelma näissä hautajaisissa on isänmaallinen ja kunnioittava. Tähän mennessä 719 etsinnöissä löytynyttä tunnistamatonta sankarivainajaa on saanut leposijan näistä hautausmaista. (Museo Militaria, Menetyt ja muisto -näyttely 2019).

6.2 Sankarihautausmaat

Suomessa sankarihautausmaita on noin 630 ja niistä suurin osa kuuluu evankelisluterilaisen kirkon vastuulle (Kaatuneiden muistosäätiö 2019). Kaikista isoin sankarihautausmaa sijaitsee Helsingissä, Hietaniemen hautausmaalla, joka on kansallisesti merkittävä muistoalue. Yhteensä tänne hautausmaahan on haudattu noin 3150 sodissa kaatunutta sotilasta. (Kärävä &

Pohtola 2004, 13, Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys). Sankarihautausmaita sijaitsee ympäri Suomea; alla esimerkkikuvia Pellon sankarihautausmaalta.

Kuvio 9: Sotilaspatsas Pellon sankarihautausmaalla Uuno Kailaksen runolla. (Anniina Siltala 2019).

Kuvio 10: Pellon sankarihautausmaan hautoja. (Anniina Siltala 2019).

6.3 Kenttähaudausmaat

Talvisodassa kaatuneet haudattiin ensin kenttähautoihin eli lähelle taistelualueita. Sodan edetessä tuli voimaan kuitenkin ohjeistukset siitä, että kaikki vainajat tuli ensisijaisesti lähettää kotiin. Jatkosodan alkupuolella jouduttiin kuitenkin vielä turvautumaan paljonkin

kenttähautoihin, sillä välillä kaatuneiden huollossa oli vaikeat olosuhteet. Joukot etenivät nopeasti intensiivisen taistelutilanteen vuoksi, kesä oli lämmin ja kuljetuspuolella oli ajoittain ongelmia muun muassa välineistön puuttumisen vuoksi. Lisähaastetta toi sekin, että huoltohenkilöstö ei ollut koulutettua, eikä kouluttamiseen ollut tarpeeksi aikaa. Heinäkuussa 1941 tehtiinkin tilapäishautauksia, mikäli kotiinkuljetus ei juuri sillä hetkellä ollut mahdollista. Tällaisissa tapauksissa kaatuneen omaisilla oli kuitenkin mahdollisuus saada läheisensä myöhemmin kotiseudulle; ratkaisu oli siis vain väliaikainen. Kenttähautoyksissä kaatunut huollettiin samalla lailla kuin muutenkin ja haudalla pidettiin lyhyt hartaushetki. Kesän 1941 aikana evakuoimiskeskukset perustivat yhteensä 49 tilapäishautausmaata, joihin haudattiin noin 8500 kaatunutta sotilasta. Nämä haudat purettiin kesän jälkeen ja keväällä 1942 ruumiit lähetettiin kotiseudulle. (Lehtonen 1973, 27; Saario 1989, 166-167, 183-185.)

Kuvio 11: Talvisodassa hautautuneiden miesten jäännöksiä kootaan arkkuihin Summassa 1941. SA-kuva.

Kuvio 12: Arkut peitetään ja lähetetään kotiseudulle 1941. SA-kuva.

6.4 Rajan taakse jääneet sotavainajat ja kenttähautusmaiden kunnostus

Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys ry on vuonna 1998 perustettu yhdistys. Yhdistyksen säännön kohdan kaksi mukaan yhdistyksen tarkoituksena on ”vaalia sotavuosien 1939-1945

sodissa ja niiden sotavankeudessa menehtyneiden, Suomen ulkopuolelle jääneiden suomalais-ten sotavainajien muistoa, edistää muiden tekemää vaalimistyötä Suomessa ja ulkomailla sekä toimia erityisesti sen hyväksi, että omaiset saisivat tietoja sotavainajien vaiheista ja hautapaikoista sekä mahdollisuuden käydä heille pystytetyillä muistomerkeillä.” (Pitkänen & Kärävä 2004, 45, Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys.)

Talvisodassa, kuten myös jatkosodassa, useita kaatuneita jäi taistelualueelle. Jatkosodan aikana vuodesta 1942 alkaen talvisodassa menehtyneitä vainajia etsittiin olemassa olevien kaatumapaikkatietojen perusteella. Tunnistetut vainajat lähetettiin kotiseudulle oman kotiseurakuntansa hautausmaahan ja tunnistamattomat tuntemattomien sotilaiden hautausmaihin. Näitä hautausmaita sijaitsi muun muassa Summassa, Äyräpäällä, Säkkijärvellä, Viipurissa ja Kollaalla. (Lentilä & Kurenmaa 2004, 23-24, Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys; Lehtonen 1973, 28.)

Neuvostoliitto hajosi vuonna 1991. Suomen ja Venäjän vuonna 1992 tekemän valtiosopimuksen mukaan Suomi sai aloittaa kenttäetsinnät rajan takaa. Tämä tarkoitti sitä, että talvi- ja jatkosodassa hautaamattomia suomalaisia sankarivainajia alettiin etsiä ja heidät pyrittiin tunnistamaan ja tuomaan oman kotimaan multiin haudan lepoon. Nämä etsinnät on toteutettu Sotavainajien muiston vaalimisyhdistyksen kautta pääosin vapaaehtoisten suomalaisten ja venäläisten toimesta. Tunnistetut vainajat haudattiin sankarihautausmaille useille paikkakunnille, tunnistamattomat pääosin Lappeenrantaan, Joensuuhun, Kajaaniin ja Hietaniemen hautausmaalle. Tähän mennessä on löydetty noin 1300 kaatuneen jäänteet, joista joka neljäs on pystytty tunnistamaan. Vuonna 1992 alettiin myös paikallistaa Venäjän puolelle jääneitä kenttähautausmaita niiden kunnostamista varten. Näitä hautausmaita jäi luovutetuille alueille 60. (Niskanen 2004, 107, Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys; Museo Militaria, Menetyt ja muisto- näyttely 2019.)

Etsintäsopimuksen tiimoilta on esitetty näkemyksiä ja toiveita, että myös nämä Venäjän kenttähautausmaihin haudatut suomalaisvainajat pääsisivät oman maan sankarihautoihin. Tähän ei ole kuitenkaan koettu olevan riittäviä perusteita, ottaen huomioon muun muassa kenttähautausmaiden perustamishistorian. Kenttähautausmaita kuitenkin paikannettiin ja niitä pyrittiin kunnostamaan. Useat hautausmaat olivat jo metsittyneet, mutta hyvällä suunnittelulla ja yhteistyöllä hautausmaita on saatu kunnostettua arvokkaasti, ja ne ovat saaneet taiteilijoiden suunnittelemaa muistomerkkejä. Kenttähautausmaiden säännöllisestä kunnostuksesta huolehtii Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys. (Kiikka 2004, 130-133, 137, Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys.)

6.5 Kaatuneiden muistopäivä

Kaatuneiden muistopäivää vietetään aina toukokuun kolmantena sunnuntaina ja silloin Suomen lippu nostetaan salkoon. Tämä päivä on määräytynyt vietettäväksi talvisodan jälkeen

keväällä 1940 alkaen silloisen puolustusvoimien ylipäällikön, Mannerheimin toimesta. Kyseinen päivä on Suomen sodissa tai muissa rauhanturvaamistehtävissä, niiden aikana ja niiden jälkeen kuolleiden muistoksi vietettävä päivä. (Veteraaneista pidettävä huolta! 2019b.)

7 Pikkulotan kertomaa

Pikkulotan, Annan (nimi muutettu), haastattelussa korostuu voimakas auttamisen halu, isänmaallisuus ja kristillisuus. Rooli pikkulottana oli tärkeä ja tehty työ koettiin arvokkaaksi. Haastattelun alussa Anna pohtii sotaa ja sen merkitystä: *”Minä olen kysynyt monelta ihmiseltä jälkeenpäin kun minä olen miettinyt sitä että mitä, mitä tää sota oli. Kun se meidän perheessä oli niin salainen että kukaan ei tiennyt ja meidän perheessä piti kuitenkin asioita tietää. Ja tuota...En oo siihen saanu vastausta.”*

Annan työ tapahtui kirkolla ja hän oli yksin ottamassa vastaan arkkukuormaa. *”Kun näitä arkkuja tuotiin tänne kotimaahan ja niistä tuli sitten ilmotus meille ja minä menin sitten kirkon ovia avaamaan. Ullakkoon nostettiin näitä arkkuja ja nämä avaimet oli sitten mulla ja minä huolehdin siitä, että kaikki oli kunnossa siellä, eli asiallisesti siis nostettu. Ne tuotiin kuorma-auton lavalla nämä arkut. Ja siinäkin tapahtu semmosta että kun niitä vainajia oli niin paljon, kaatuneita, niin arkkujen muotokin muuttu sitten. Että tämmönen kaunis, monilla leikkauksilla ja tämmösillä verhoiluilla peitetty arkku, niin ei sitä kaikilla ollu vaan se oli semmonen kapea laatikko, joka oli kantiltansa suora niin että mitään koristuksia ei ollu.”*

Kun omaisille oli ilmoitettu vainajista, haluttaessa Anna kävi näyttämässä kaatunutta heille. *”Sitten ne kirkon ullakkoon pantiin ja sitten jos joku halus avata, kaikkia ei saanu avata mutta jos siihen oli lupa, niin minä sitten kävin auttamassa siinä.”* Talvisodan aikana kaatuneet saattoivat usein olla jäässä. Annalle jäi erityisesti yksi kerta mieleen, jossa sisko kävi kaatunutta velipoikaansa katsomassa. *”Tämä sisar aukas sen arkun ja tämä veljen pää oli jotenkin sillä tavalla niin että tämä sisar vei sen kotiin ja sulatti. Laittoi sen kauniisti sen pään. Tämmöstä rakkautta. Ja sitten arkku tuotiin tänne ullakkoon taas uudestaan niitä hautajaisia odottamaan ja sitten siellä hautajaisissa oli nuorempi veli; niitä oli vaan kolme lasta tällä vanhalla isällä kun äiti oli kuollu aikasemmin. Ja tämä pikkuveli oli niin vanhempaa veljeänsä kantamassa ja seuraavana päivänä lähti sitten sotaan. Ja ei kulunu montaa aikaa kun hänet tuotiin arkussa.”*

Olosuhteiden vuoksi suruviestin vieminen kaatuneen omaisille kuului välillä myös Annan vastuulle. *”Kun näitä viestiä tuli yltäpäältä ja kun papilla ei ollu autoa eikä tuota mitään muutaakaan kulkuneuvoa. Ja pappila oli viiden kilometrin päässä kirkosta, ja tämän seurakunnan rajat olivat noin 30 kilometriä siinä joen vartta pitkin. Niin tuota...Minäkin olen joskus vienyt*

surusanoman johonkin perheeseen koska kirkkoherra ei kerinnyt. Ja ne oli raskaita askelia. Musta tuntuu että minun ymmärrykseni ei riitä siihen, että mitä mä sanon siellä. Mä itkin vaan. Ja sitten ne arvasi.”

Annan muistikirjan mukaan kaatuneita tuotiin Temmeksen kirkolle talvisodan aikana 6 ja jatkosodan ja Lapin sodan aikana yhteensä 32. Anna otti vastaan sotien aikana yhteensä siis 38 arkkua ja kävi näistä useita näyttämässä omaisille. Hän myös osallistui jokaisiin alueen sankarihautajaisiin. Kokemus on ollut raskas, mutta hän sai tukea eniten äidiltään. *”Mulla oli viisas äiti. Yhdessä itkimme ja juttelimme siitä ja eikä mulle oo jääny tavallaan semmosta, taikka että minä en pelkää kuollutta esimerkiks, kun jollakin on kammo että ku siel on kuollun ni emmä voi tulla. Nii mulla ei oo tämmöstä kammoa siihen asiaan.”* Kysyttäessä, mikä auttoi erityisesti jaksamaan näinä aikoina tällaisessa työssä, tulee esille isänmaallisuus ja halu säilyttää oman kotimaan itsenäisyys: *”Se oli se pelko siitä, että vapaus menee. Se oli istutettu niin syvälle että ei siinä ollu mitään kysymystä muuta kun siitä että mitä mä voin tehdä että vapaus säilyy. Se oli niin vakava paikka että...--Jos minä en tee omaa osuuttani niin sitä on vähemmän ja ykskin lenkki jos on huono niin se murtaa koko homman.”* Myös usko Jumalaan oli tärkeä asia, joka toi voimaa sodan keskellä. *”Kyllä me uskomassa olimme. Koko perhe olimme. Ja tuota...se oli tärkeä asia ja rukous tietenkin. Täytyy sanoa että Taivaan Isä on siunannu kaiken.”*

Annan vaikein kokemus sota-aikaan liittyy evakkomatkaan jatkosodan jälkeen. Anna otti ihmisiä vastaan, kun he saapuivat lepopaikoille. *”Erään kerran illalla tuli semmonen vankkuri, joka osui minun kohdalle hoidettavaksi. Ja siinä ajo perheen isä ja perheen äiti kulki siellä perässä, toisessa kädessä lehmä ja toisessa kädessä semmonen 5-6 vuotta vanha tyttö. Ja niin he pysähtyivät sitten siihen hongan pihaan ja minä menin ottamaan niitä vastaan ja ensimmäinen kysymys oli että ”Missä se mejän vauva on?” Ja minä hyppäsin sinne vankkurien päälle ja tuota siihen oli pyörähtänyt joku tämmönen säkki, jossa oli heidän tavaroitaan, mitä vaatteita lienee, niin tämän vauvan päälle. Ja tuota...Se oli tukehtunu sinne. Minä otin sen sieltä ja vein sen äidille ja se äiti oli niiku kivipatsas. Se ei reagoinu mitenkää siihen asiaan. Sillä oli lehmä toisessa kädessä ja toisessa tämä tyttö. Eikä se sanonu mitään. Ja minä tuota, tämä vauva sylkköessäni ihmettelin, että mitä tässä tapahtuu. No, sitten isä tuli sieltä kans ja ihmettelivät ja tuota sitten se pantiin sinne jonnekin sivuun ja...emmä tiedä kuinka ne selvisivät. Se jäi uniin se vauva, pitkäks aikaa.”*

Arvokkaita ja hyviä kokemuksia sotien keskeltä löytyy myös ja mieleenpainuvana asiana Anna muistaa yhteishengen ja kertoo siitä esimerkin. *”Meidän koti oli semmonen yhteispaikka, siellä tapahtu kaikkea. --Niin ihmiset tulivat ja kokoontuivat; nämä suojeluskuntalaiset ja tekivät kaikille näille kaatuneille ristin. Sinne kirkkomaahan. -- Ensin hankittiin lautoja. Ja sitten niiden pätkiminen sopivan kokosiks, sitte höyläminen ja hiominen. Sitten*

maalaaminen ja vielä tekstaaminen. Ja pappikin oli siellä mukana. -- Ja sitten ne ristit pantiin tietysti paikallensa, kun ne oli kuivuneet, kaikkine tekstauksineen ja muineen. Niin ne täyty sitten saada suoraan riviin sinne ja niitä piti huoltaa että ne olivat sitten suorassa. Ja sitten kukkaset ympärille.”

Lottajärjestön lakkauttaminen syksyllä 1944 oli Annalle, kuten muillekin lotille ja pikkulotille kova pala ja tuntui pahalta. Asioista vaiettiin useiksi vuosiksi ja se tuotti surua ja epävarmuutta. (Kinnunen 2006, 40-41.) *”Ei saanu kertoa kellekään, että on lotta ollu taikka suoje-luskuntalainen. --Kamalalle tuntui tietenkkin. Ei se nyt elämäntyö ollu mutta joka tapauksessa valtava panos tämmöstä henkistä voimavaraa, käytetty tähän asiaan. Niin yhtäkkiä ei se ookkaan mittää.”* Sen lisäksi, että lottiin liittyvistä asioista ei saanut puhua, piti siihen liittyviä asioita myös piilotella. *”Siihen aikaan oli kankaasta pula ja minun lottapukua käytettiin sitten työpukuna kotona. Maalaistalossa tartti sitten. Ei ollu lottapuvun näkösiä vaan pantiin väärän värisiä nappeja ja vähän jotakin kaulusta muutettiin ja hihat lyhennettiin ja tämmöstä. Se oli tarkkaa piilottelua.”* Lottien aseman palautuminen vuosikymmenten jälkeen tuntui Annasta tärkeältä: *”Kyllähän se tietysti hyvältä tuntuu kun annetaan oikea arvo.”*

Annan vaativa ja raskas työ pikkulottana on vaikuttanut hänen myöhempään elämäänsä. Hän kuitenkin kokee, että on päässyt puhumaan asioista perheensä ja muiden samaa kokeneiden kanssa. Lisäksi hän liittyi veteraaniliittoon vuonna 1994, heti eläkkeelle jäätyään. *”Siitä on puhuttu. Sitä on saanu purkaa. Ja sitä on kukin omia kokemuksiansa kertonu. Siitä on saatu tämmönen iso kimppu asioita. Mahtavia asioita, joita ei, siis en minäkään lapsena ymmärtäny yhtään kaikkia mitä tehtiin. Sitä tehtiin vaan.”* Hän osaa olla myös kiitollinen, vaikka kokemus on ollut henkisesti vaikea. *”Olen kyllä kiitollinen kaikesta. Mä olen syntynyt sunnuntaina. Ja mä oon kyllä kokenut että mä oon sunnuntain lapsi. Että eihän elämä olis sitä että kaikki olis ruususta. Ne täytyy olla ne piikitkin. Ja niitä on ollu. Mutta joka tapauksessa olen kiitollinen. Joka hetkestä minkä mä elin.”*

Kuvio 13: Lottia ja pikkulottia vartiassa Temmeksen sankarihaudoilla. Kuva Annan kotialbumista. Kuvan ottanut Sylvi Saksio.

Kuvio 14: Annan lottamerkki. (Anniina Siltala 2019).

8 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda esille, kuinka kaatuneita huollettiin talvi- ja jatkosodassa vuosina 1939-1944. Työssä tarkastellaan, mitä olivat kaatuneiden evakuoimiskeskukset ja millaista työ siellä oli. Työn näkökulma painottuu yleisesti kaatuneiden huoltoon sekä siihen, millaista erityisesti lottien työ on ollut kaatuneiden huollossa - ja evakuoimiskeskuksissa. Äänensä saa myös kuuluviin yksi pikkulottana työskennellyt henkilö, joka tuota vaativaa työtä on tuolloin tehnyt. Haastattelussa tuodaan esille muistot ja kokemukset käytännön työstä vainajiin liittyen. Lisäksi työssä käsitellään kuolemaa ja sen tuomaa surua. Tällaisen opinnäytetyön tekeminen on ainutlaatuista. Pian se ei olisi enää mahdollista, sillä sotaveteraanit alkavat hiljalleen poistua keskuudestamme, joten aidot ja reaaliajassa tapahtuvat haastattelutilanteet eivät tule enää onnistumaan. Minulla on halua vaikuttaa siihen, että voin omalta osaltani tuoda tässä opinnäytetyön muodossa esille sodissa työskennelleiden naisten työtä. Pikkulotan haastattelu on arvokasta ja ainutlaatuista kokemustietoa ja antaa aiheelle syvemmän merkityksen.

Lottien asema yhteiskunnassa oli heikko vielä monta vuosikymmentä sotien jälkeen. Tässä opinnäytetyössä halutaan myös korostaa lottien merkitystä sodassa nimenomaan kaatuneiden huollossa työskennelleiden näkökulmasta.

Sotien aikana lottia työskenteli useissa erilaisissa tehtävissä ja jaostoissa. Kaatuneiden evakuoimiskeskuksista ja niiden toiminnasta ei kuitenkaan löydy niin paljoa tietoa, kuin muiden jaostoiden toiminnasta. Esimerkiksi lääkintälottien työstä löytyy tietoa loukkaantuneiden ja sairaiden sotilaiden hoitamisessa, mutta lääkintälottia työskenteli myös vainajien huollossa. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on myös kertoa yleisesti kaatuneiden evakuoimiskeskuksista; niiden perustamisesta ja toiminnasta loppuun saakka.

9 Opinnäytetyöprosessin toteutus ja yhteistyökumppani

Tämä opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Helsingin Seudun Sotaveteraanipiirin sekä Laurea-ammattikorkeakoulun kanssa. Opinnäytetyön ohjaajana toimi lehtori Hannele Moisander ja sotaveteraanipiiristä yhteyshenkilöinä toimivat piirin toiminnanjohtaja Rauno Loukkola sekä piirin hallituksen jäsenenä toimiva Marja-Leena Pihlajamaa.

Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri on Suomen suurin veteraanijärjestö, johon kuuluu vuosina 1939-1945 sotiin osallistuneita miehiä ja naisia. Sotaveteraaneja piirissä on tällä hetkellä noin 860 ja lisäksi piiriin kuuluu veteraanien puolisoita ja leskiä, yhteensä jäsenmäärä on noin 1500 henkilöä. Piiri toimii pääkaupunkiseudulla ja Kirkkonummen alueella ja lisäksi piirin yhdistyksiä löytyy Amerikasta sekä Australiasta. Piirin tärkeimpänä tehtävänä on valvoa sotaveteraanien sekä heidän puolisoitensa sekä leskien etuja. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että näitä ikääntyneitä ihmisiä kuntoutetaan ja heidän kotonansa asumistaan tuetaan. Lisäksi piiri järjestää virkistystoimintaa, osallistuu tiedotusten antoon sekä muun muassa edistää hengellistä toimintaa. Tärkeänä tehtävänä piirille on myös perinnetyö, joka tulee saamaan koko ajan enemmän roolia, sillä sotaveteraanien määrä vähenee koko ajan. (Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri, Rauno Loukkola 2019.)

9.1 Opinnäytetyöprosessin kulku

Opinnäytetyöprosessi sai alkunsa joulukuussa 2018. Sain tuutoriltani Hannele Moisanderilta ehdotuksen opinnäytetyöaiheelle, joka liittyi lääkintälottien ja kenttäsaaraloihin sodan aikana. En kuitenkaan tarttunut tähän tilaisuuteen tarpeeksi ajoissa ja se jäi vaivaamaan mieltäni. Tämän jälkeen olin itse yhteydessä Helsingin seudun Sotaveteraanipiiriin ja tiedustelin piirin hallituksen jäseneltä Marja-Leena Pihlajamaalta, olisiko vielä vapaana mielenkiintoisia aiheita liittyen lottien työhön sota-aikana. Onnekseni piirin hallituksella oli juuri ollut kokous, jossa oli mietitty opinnäytetyön aiheeksi kaatuneiden evakuoimiskeskusten toimintaa sodan aikana sekä lottien työtä vainajien huollossa. Kerroin olevani kiinnostunut ja sain aiheen itselleni. Hannele Moisander lähti opinnäytetyön ohjaajakseni ja samalla Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiristä tuli yhteistyökumppanini.

Varsinaisen prosessin aloitin helmikuussa 2019. Tapasin opinnäytetyön ohjaajaani sekä keskustelin myös piirin yhteyshenkilöiden kanssa kokonaisuuden toteuttamisesta, ja siitä mitä kaikkea työhön olisi hyvä sisällyttää. Kävin tiedonhankinnan työpajassa ja aloin muodostaa työleni teoreettista viitekehystä. Tein itselleni kirjallisen suunnitelman, jonka mukaan työni toteuttaisin. Kevään edetessä piirin toiminnanjohtaja Rauno Loukkola auttoi löytämään minulle lottia, joita voisin haastatella aiheeseeni liittyen. Toukokuussa löytyikin yksi haastateltava, joka oli työskennellyt pikkulottana kaatuneiden huollossa. Laadin kyseiselle henkilölle kirjeen, jossa ilmaisin työni tarkoituksen ja mielenkiintoni haastatella häntä aiheesta. Hän

tarttui tilaisuuteen ja sovimme kesäkuuksi ajan haastattelulle. Haastattelu toteutettiin haastateltavan kotona ja se myös videoitiin.

Kesällä opinnäytetyö eteni hitaammin, mutta syksyllä jatkoin teorian tiedon keräämistä. Samalla Rauno Loukkola etsi minulle lisää haastateltavia lottia, joilla olisi kokemusta kaatuneiden huollossa työskentelystä. Valitettavasti heitä ei löytynyt, sillä niin moni sotiemme veteraani on jo poistunut keskuudestamme. Näin ollen sain opinnäytetyöhöni vain yhden haastattelun, mutta sekin tuntui arvokkaalta ja riittävältä. Tämän syyn takia opinnäytetyöni luonne hieman muuttui ja laajensin teorian tiedon osuutta.

Syksyn aikana vierailin Tuusulan Syvärannan lottamuseossa, jonne oli keväällä avattu Harmaat sisaret-näyttely. Näyttely painottui lääkintälottien tekemään työhön sotien aikana ja sain omaan työhöni tästä materiaalia perusnäyttelyn lisäksi. Kävin myös Hämeenlinnassa Museo Militariassa, jossa vaihtuvana näyttelynä oli Menetys ja muisto-näyttely. Se käsitteli sodan aikana kaatuneita sekä kaatuneiden huoltoa. Kyseinen näyttely oli erinomainen opinnäytetyöni kannalta ja toimi osaltaan lähteenä työssäni.

9.2 Tiedonhaku

Tietoperustana opinnäytetyölle on käytetty lähteitä kirjallisuudesta, artikkeleista, internet-sivustoilta, kahdesta eri museosta sekä yhdestä pikkulotan haastattelusta. Kyseinen haastattelu toimii arvokkaana ja ainutlaatuisena lähteenä tälle opinnäytetyölle.

Tiedonhaussa käytin paljon lähteitä painetuista kirjoista. Kaatuneiden huollosta ja kaatuneiden evakuoimiskeskuksista ei aluksi tuntunut löytyvän kovin helposti tietoa, mutta useita eri lähteitä yhdistelemällä kokonaisuus hahmottui hyvin ja tietoa tuntuikin löytyvän useasta eri lähteestä, hieman eri näkökulmista. Lottien toiminnasta löytyi hyvin tietoa netin kautta sekä sieltä löytyi myös Matti Lehtosen sotakorkeakoulun diplomityö. Tiedonhankinnassa on käytetty hakusanoina muun muassa seuraavia ilmaisuja: Kaatuneiden evakuoimiskeskus, kaatuneiden huolto, Lotta Svärd -järjestö, sotavainajat, sankarihautajaiset. Museot olivat lähteenä erilaisia kuin muut käytetyt lähteet ja antoivat aiheelle syvemmän ymmärryksen. Museo Militarian Menetys ja muisto-näyttely käsitteli sopivasti aihetta liittyen kaatuneiden huoltoon sota-aikana.

9.3 Tutkimusmenetelmän kuvaus

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö on toteutettu laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Tyypillisiä ominaispiirteitä kvalitatiiviselle tutkimukselle, kuten tällekin tutkimukselle, on esimerkiksi tutkijan ja osallistujan suhteen läheisyys, strukturoimattomuus, joustavuus sekä tulosten ainutlaatuisuus. Tutkimuksessa keskitytään enemmän laatuun kuin määrään ja isossa osassa ovat ihmisten kokemukset ja tapahtumat. Keskeisenä merkityksenä on myös

lisätä ymmärrystä tutkimusilmiöstä ja tässä auttaa nimenomaan ihmisten omat, ainutlaatuiset kuvaukset asioista. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 56-57, 83.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen kokoon vaikuttaa keskeisesti aineiston laatu sekä tutkittavan ilmiön luonne. Sellaiset osallistujat, joilla on tietoa aiheesta ja heillä on aikaa ja mielenkiintoa, antavat tutkimukselle tärkeää ja syvällisempää tietoa. On myös tärkeää huomioida, että aineiston mahdollinen pieni koko ei voi olla yleistävä vaan se on aina tapauskohtainen. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 84.) Tämä on tärkeää ottaa huomioon etenkin tässä tutkimuksessa, sillä sen luonne on erityislaatuinen. Aihe on herkkä ja koska sotavuosista on jo useampi vuosikymmen aikaa, ei tutkimukselle ole luonnollisista syistä löytynyt enää isoa joukkoa haastateltavia. On kuitenkin arvokasta, että tähän opinnäytetyöhön on saatu yksi haastattelu, jonka avulla saatiin mielenkiintoinen ja ainutlaatuinen lisä teorianäytteen rinnalle.

Tässä opinnäytetyössä toteutettiin yksilohaastattelu puolistrukturoidussa, eli teemahaastattelun muodossa. Tarkoituksena oli selvittää haastateltavan yksilöllisiä kokemuksia, tuntemuksia ja muistoja. Yksilohaastattelu sopii sensitiivisille aiheille, joten oli tähän tarkoitukseen sovelloppa. Haastattelun kysymykset/teemat laadittiin valmiiksi, mutta tilaa jätettiin keskustelun avoimelle ja luontevalle etenemiselle, mikä on tyypillistä teemahaastattelulle. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 95-97.) Keskustelun avoimuus, luonnollinen eteneminen sekä se, että aiheesta ei aina pysytty, oli ymmärrettävää sekä normaalia ottaen huomioon käsiteltävän aiheen raskauden sekä haastateltavan iän. Haastattelun rentous ja kiireettömyys lisäsivät kuitenkin luotettavuutta.

Tämä opinnäytetyö omaa piirteitä myös historian tutkimuksesta. Aihe on Suomen historiaan liittyvä ja vuosina 1939-1945 tapahtuneet asiat tulevat pysymään sellaisina kuin ne olivat. Historiantutkimuksessa yksi tärkeä asia on lähdekritiikki. Tekstimateriaaleista pyritään saamaan selville tekstin logiikka ja sen synnyn alkuperäiset syyt. Aineiston analyysissä sen rakennetta pohditaan ja eri lähteiden teorioista pyritään luomaan kokonaiskuva, jotta voidaan vastata tutkimuskysymykseen. Historian tutkijalla on myös aina ennakkokäsitys siitä, miten asiat ovat ja olivat. Historiantutkimus on niin sanotusti nykypäivänä tiedossa olevan kanssa keskustelua. Hermeneutiikka voidaan myös liittää kuuluvan historiantutkimukseen; eri lähteiden tekstiosuudet saavat merkityksensä suhteessa kontekstiinsa eli kokonaistekstiin ja tekstit ovat ymmärrettävissä paremmin suhteessa toisten lähteiden teksteihin. Historiantutkimuksen prosessissa on menneisyyden ilmiön lisäksi tärkeinä tekijöinä ilmiöön liittyvät kontekstit sekä tutkijan oman toiminta. Lisäksi, mitä tulee lähteisiin, historiantutkimuksessa tutkija ei voi täydentää aineistoaan, kuten muissa tieteissä saattaa olla mahdollista. Tutkija käyttää jo olemassa olevia lähteitä pohjana tutkimukselleen. (Vuolanto 2007, 306-307, 310, 312.)

9.4 Haastateltavan taustatiedot

Haastateltava henkilö oli 91-vuotias. Hän oli talvisodan syttymisen aikaan 11 vuotta vanha ja toimi pikkulottana sodassa. Haastateltavan perhe asui pienessä pitäjässä Temmeksellä lähellä Oulua. Hänen äitinsä kuului lottiin ja isä suojeluskuntalaisiin. Päämajan ”käskystä”, Raahan piirin sotilastoimistosta perhe sai tehtäväkseen vastata Temmeksen lähialueen kaatuneista, varsinkin Oulun pommitusten aikaan. Kaatuneista ilmoitettiin perheelle puhelimitse ja ne vietiin kirkkoon, joka sijaitsi perheen kodin lähellä. Siellä hän otti vastaan arkuissa tuotavia kaatuneita ja valmisti niitä tarvittaessa omaisten nähtäväksi ja sen jälkeen sankarihautajaisia varten. Tätä työtä hän teki jatkosodan päättymiseen saakka. Haastateltavan yksityisyyden kunnioittamiseksi haastateltavan nimi on tähän työhön muutettu.

Toinen hyvin lyhyesti ”haastateltu”, Kirsti, on isoäitini. Hänellä oli yksi mielenkiintoinen muisto liittyen hänen äitinsä kertomaan jatkosodan ajalta. Tahdoin lisätä tämän pienen osan opinnäytetyöhöni, sillä se kuvaa hyvin kokemusta siitä, miten kuolema näkyi myös sotarintaman ulkopuolella läheisten vastaanottaessa suruviestejä kaatuneista omaisistaan.

9.5 Sisällönanalyysi

Haastattelun tuloksia analysoitiin sisällönanalyysillä. Se on tyypillinen kvalitatiivisen tutkimuksen analysointimenetelmä. Menetelmän tavoitteena on tiivistää aineistoa kuvaten sitä yleistävällä tasolla, mutta samalla kuitenkin mahdollisimman laajasti. Sisällönanalyysin tuloksena tutkitusta aiheesta saadaan luotua käsiteluoituksia valitsemalla tutkimusmateriaalista analyysiyksiköitä, eli esimerkiksi jokin sana tai lause. Analyysissä sisältö kuvataan sanallisesti ja siksi tietyt sanat ja niiden merkitykset korostuvat menetelmässä. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 133-134.)

Videoitu haastattelumateriaali litteroitiin. Litteroinnissa haastattelumateriaali kirjoitetaan videolta tekstimuotoon sanasta sanaan. Tämän jälkeen tutkija käy materiaalia läpi, tekee mahdollisesti muistiinpanoja ja päättää, mitkä osat kuvataan auki varsinaisessa osiossa. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 132.) Litteroitua tekstiä tuli noin 3500 sanaa, josta opinnäytetyöhön valikoitui noin 860 sanaa. Kaikki sellainen, millä ei ollut aiheen kannalta sen enempää merkitystä, jätettiin pois.

9.6 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on laatinut ohjeet hyvään tieteelliseen käytäntöön. Kyseisen ohjeen tavoitteena on edistää hyvää tieteellistä käytäntöä ja välttää epärehellisyttä erilaisissa organisaatioissa, kuten ammattikorkeakouluissa, joissa tehdään paljon tutkimuksia. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012). Tämä opinnäytetyö pohjautuu hyvän tieteellisen käytännön periaatteisiin ja on tehty kunnioittaen työn arkaa aihetta. Teoriatieto on hankittu pääosin kirjallisuudesta sekä luotettavilta internet- sivustoilta. Lisäksi lähteenä on

käytetty kahta eri museota, joissa on ollut mielenkiintoiset näyttelyt tukien opinnäytetyön aiheita. Kyseisten museoiden henkilökunnalta on pyydetty ja saatu kirjallinen lupa sähköpostitse museoiden materiaalin tallentamiseen sekä sen käyttämiseen opinnäytetyössä.

Ohjeiden mukaan tutkimus voidaan katsoa eettisesti luotettavaksi ainoastaan siinä tapauksessa, jossa se on suoritettu tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Tutkimuksessa tulee noudattaa tarkkuutta ja rehellisyyttä. Tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmät tulee olla eettisesti kestäviä ja toisten tekijöiden julkaisuja on kunnioitettava niihin viitattaessa. Tutkimuksella tulee olla tutkimuslupa ja tutkimuksen kulku on eettistä suunnittelusta tulosten analysointivaiheeseen saakka. Mahdolliset rahoituslähteet on ilmoitettu ja tutkimushankkeessa otetaan huomioon jokaisen osallistujan oikeudet liittyen tutkimusmateriaaliin. Lisäksi on tärkeää muistaa tietosuojaa koskevat säännökset. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012).

Tässä opinnäytetyössä pikkulotan haastattelu on isossa roolissa, sillä se tukee teorian tietoa ja antaa yhden ihmisen aidon kokemuksen liittyen kaatuneiden huoltoon. Haastattelu toimii välittömänä tutkimusmenetelmänä, joten tässä tapauksessa on ollut tärkeää huomioida tutkittavan oikeudet, rehellisyys ja kunnioitavuus tutkittavaa kohtaan (Leino-Kilpi & Välimäki 2014, 368).

Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri auttoi löytämään sopivan haastateltavan tähän opinnäytetyöhön. Sitä kautta sain henkilön yhteystiedot ja laadin hänelle kirjeen, jossa annoin informaatiota tulevasta opinnäytetyöstäni. Kirje oli hyvä ja rauhallinen lähestymistapa tällaisen aiheen äärellä ja tällä tavalla tutkittavalla olisi myös rauhassa aikaa perehtyä asiaan. Kirjeessä kuvattiin työn tarkoitus ja esitettiin toive mahdollisesta haastatteluun osallistumisesta. Tutkittavaa siis informoitiin etukäteen ja samalla mainittiin vapaaehtoisuus osallistumiseen ja tutkittavan anonymiteetin kunnioitus, jotka katsotaan tärkeiksi eettisiksi kohdiksi tutkimuksen toteutuksessa (Leino-Kilpi & Välimäki 2014, 368). Haastateltavan anonymiteetin kunnioittamiseksi tässä opinnäytetyössä ei ole käytetty hänen oikeaa nimeään, vaan se on muutettu.

Kirjeen saatuaan haastateltava otti minuun yhteyttä puhelimitse ja ilmoitti olevansa halukas osallistumaan haastatteluun. Sovimme haastattelun aikataulusta ja paikasta. Haastattelu toteutettiin hänen kotonaan 10.6.2019. Haastateltava koki oman kotinsa luontevaksi ja turvallisiksi paikaksi, ja hänen ei erikseen tarvinnut lähteä muualle. Tämä oli hyvä vaihtoehto ottaen huomioon haastateltavan iän ja fyysisen kunnon. Haastateltavan luvalla haastattelu videoitiin ja materiaalin säilyttämisen varmentamiseksi haastattelu videoitiin kahteen eri paikkaan. Lisäksi sain luvan ottaa muutamia kuvia niistä materiaaleista, joita haastateltavalla oli muistona ja jotka antoivat hyvää lisämateriaalia työlle.

Analysoidessa tutkimusaineistoa on eettisesti keskeistä, että analyysi tehdään tieteellisesti luotettavalla tavalla ja siinä hyödynnetään koko käytettyä aineistoa (Leino-Kilpi & Välimäki 2014, 370). Tällaisessa tapauksessa on kuitenkin rajattava tietoa ja osattava ottaa

tutkimuksen kannalta oleellinen tieto talteen. Tähän auttoi haastattelun purkaminen videolta kirjoitettuun muotoon, sanasta sanaan. Näin kokonaisuutta oli helpompi hahmottaa ja tekstistä oli helpompi poimia keskeiset vastaukset kysytyistä kysymyksistä. Ajoittain keskustelut nimittäin lähtivät muihin aiheisiin tai haastateltava kertoi paljon asioita, jotka eivät olleet oleellisia aiheeseen. Tämä on tietysti luonnollista ja täysin ymmärrettävää. Se myös toi rentoutta haastatteluun.

Tutkittaessa haavoittuvia ryhmiä, kuten dementoituneita ihmisiä, tutkittava ei saa loukata tai vähätellä kyseistä ihmisryhmää. Lisäksi on tärkeää huomioida, että tutkimuksesta aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa tutkittavalle. (Leino-Kilpi & Välimäki 2014, 366-367.) Haastattelussa ja sen analysoinnissa olikin tärkeää ottaa huomioon haastateltavan ikä ja sen tuomat mahdolliset asiat, jotka saattaisivat vaikuttaa hänen kykynsä esimerkiksi muistaa asioita niinkin monen vuoden takaa. Haastateltavan kertomat asiat ovat siis hänen henkilökohtaisia kokemuksiaan, ja hän kuvaa ne juuri siten, kun hän itse ne muistaa ja on ne kokenut. On siis mahdotonta varmentaa asioiden paikkansapitävyyttä. Kyseinen henkilö oli kuitenkin hyvässä kunnossa ja osasi kuvata asiat selkeästi ja yksityiskohtaisesti. Eettisyyteen liittyen on otettava myös huomioon aiheen arkuus ja henkilökohtaisuus eli hienotunteisuutta tarvittiin käsitellessä kyseistä aihetta. Haastattelukysymykset oli mietittävä siten, etteivät ne loukkaisi haastateltavaa, mutta antaisivat kuitenkin tarpeeksi tärkeää tietoa tutkimuksen kannalta. Lisäksi haastateltavalta pyydettiin lupa videointiin. Itse haastattelutilanteesta pyrittiin luomaan turvallinen ja kiireetön. Tärkeää oli myös kunnioittaa haastateltavan ikää ja hänen kotiaan, jossa haastattelu tehtiin.

Vaikka toinen ”haastattelu” tai oikeastaan lyhyt keskustelu isoäitini Kirstin kanssa ei ollut kuin pieni osa tämän opinnäytetyön kokonaisuutta, tulee tässäkin ottaa huomioon eettiset asiat. Kyseiseltä henkilöltä on kysytty lupa käyttää hänen kertomaansa tässä opinnäytetyössä. Lisäksi on otettava huomioon, että myöskään tämän asian paikkansa pitävyyttä on lopulta mahdotonta varmentaa mitenkään virallisesti, vaikka sitä ei ole myöskään syytä epäillä.

10 Pohdinta

Tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut hyvin antoisaa ja mielenkiintoista. Aluksi opinnäytetyön aiheen valinta oli minulle hyvin haastavaa, eikä itselläni ollut mielessäni mitään tiettyä kohdetta. Olen iloinen siitä, että Helsingin Seudun Sotaveteraanipiirillä oli tarjota näin hyvä aihe ja juuri siksi kiinnostuin siitä, sillä se ei ollut mitenkään perinteinen sairaanhoitajaopiskelijalle. Matkan varrella aihe ja sen käsittely osoittautui koko ajan vain merkittävämmäksi ja siihen perehtyminen syvensi omaa mielenkiintoa ja ymmärrystä asiaan liittyen.

Työskentely tämän aiheen parissa on ollut ainutlaatuista ja opettavaista. Sotiemme veteraanien määrä käy päivä päivältä vähemmäksi ja pian ei ole enää mahdollista tehdä tämänkaltaista työtä, jossa saadaan kuulla aitoja kokemuksia sota-ajalta. Lottien työn merkityksen korostaminen sota-aikana ja sen esille nostaminen sai tähän työhön ison roolin. Työn tarkoituksena olikin tuoda esille, kuinka tärkeää ja vaativaa työtä lotat sota-aikana tekivät isänmaamme hyväksi jokaisen rintamalla taistelleen lisäksi. Lotta Svärd -järjestö on suurimpia koskaan olemassa olleita naisjärjestöjä maailmassa ja sen työpanos sotavuosien aikana on ollut erittäin merkittävää.

Kovin moni ei välttämättä tiedä, mikä on sodan ajan KEK. Itsekään en tiennyt ennen aiheeseen perehtymistä. Kaatuneiden huollosta ei myöskään löydy tietoa niin paljoa, kuin yleisesti sodista ja sotiin liittyvistä asioista. On kunnioitettavaa suomalaisilta, että he halusivat pitää huolta omista kaatuneista ja tuoda heidät oman kotimaansa multiin haudattavaksi. Työn fyysistä ja henkistä rankkuutta kaatuneiden evakuoimiskeskuksissa on vaikeaa edes kuvitella. Lotat ovat joutuneet kohtaamaan paljon kuolemaa ja usein vastaan on tullut saman ikäisiä sekä jopa nuorempia kuin he itse. Monet lotista ovat myös olleet kaukana kotoaan suorittamassa tärkeää tehtäväänsä. Yhdessä he ovat kuitenkin jaksaneet eteenpäin motivaationa oman isänmaan itsenäisyyden säilyttäminen. Kokemukset kaatuneiden huollosta työskentelystä sotien aikana ovat varmasti painuneet näiden kyseisten lottien mieleen. Erityisen merkittävää tämän työn kannalta oli se, että vielä löytyi henkilö, ketä haastatella kyseisestä aiheesta. Tarkoituksena oli alun perin löytää useampi haastateltava, mutta luonnollista syistä tämä ei ollut helppoa. Oli siis hienoa, että tähän tarkoitukseen löytyi edes yksi ihminen, kenellä oli omakohtaista kokemusta kaatuneiden huollosta ja sen lisäksi avoimuutta ja mielenkiintoa osallistua haastatteluun. Haastattelukokemus oli minulle koskettava ja mieleenpainuva. Olen iloinen siitä, että tällainen oli vielä mahdollista. Sain tärkeää materiaalia opinnäytetyölleni, mutta samalla koin saaneeni itsellenikin mieleenpainuvan muiston.

Talvisodan alkamisesta tulee tänä vuonna, 30.11.2019, kuluneeksi tasan 80 vuotta. Elämä sota-aikaan on ollut kovin erilaista kuin elämä nykyään. Vuosien 1939-1945 sodat ovat iso osa Suomen historiaa ja vaikuttavat yhteiskuntaamme vielä tänäkin päivänä ja varmasti myös tulevaisuudessa. On hienoa, että tällä opinnäytetyöllä sain levittää tietoa tärkeästä aiheesta. Olen iloinen, että juuri minä sain tämän aiheen.

Lähteet

Painetut

Aho, A. & Terkamo-Moisio, A. 2018. Äkillisesti kuolleen henkilön läheisten tukeminen. Hoito-suositus. Hoitotyön tutkimussäätiö. Fioca Oy.

Enkenberg, I. 2013. Talvisota päivä päivältä. Porvoo: Bookwell Oy.

Enkenberg, I. 2014. Jatkosota päivä päivältä. Porvoo: Bookwell Oy.

Enkenberg, I. 2015. Suomi sodassa päivä päivältä. Porvoo: Bookwell Oy.

Hakola, O., Kivistö, S. & Mäkinen, V. 2014. Kuoleman kulttuurit Suomessa. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Järvi, O. Näin minä muistan. Sotavuosien 1939-45 nuori sukupolvi kertoo elämänvaiheistaan. 2002. Kerava: Savion kirjapaino Oy.

Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2009. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: WSOYpro Oy.

Kempainen, I. 2006. Isänmaan uhrin. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kinnunen, T. 2006. Kiitetyt ja parjatut. Lotat sotien jälkeen. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Lehtonen, M. 1973. Sotakorkeakoulun diplomityö. Helsinki.

Leino-Kilpi, H. & Välimäki, M. 2014. Etiikka hoitotyössä. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Lukkarinen, V. 1981. Suomen lotat. Helsinki: WSOY.

Lääkintälöten oppikirja. 1938. Lotta Svärd. Julkaisu nro 12. Helsinki: Tilgmannin kirjapaino.

Palva, L. 2000. Sankarivainajien tie kotiin. Riihimäki: Pulmala Oy.

Rautio, M-B. 2001. Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi-rintamalottien elämää. Helsinki: Oy Edita Ab.

Saario, L. 1989. Kaatuneiden evakuointikeskusten toiminta talvi- ja jatkosodassa. Sotahistoriallinen aikakauskirja 8. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Sotavainajiemme rajan takaa- Suomen sodissa 1939-1945 kentälle jääneiden etsinnät ja muiston vaaliminen. 2004. Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys ry. Toimittanut Aulis Blinnikka. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vuolanto, V. 2007. Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu. Historiallinen Aikakauskirja 3/2007.

Väisänen, M. 1997. Mutta kaikista tärkeintä oli se auttaminen ja se isänmaa- Neljän rintamaisen kuvaus lääkintälöttänä olemisesta talvi-, jatko- ja Lapin sodassa. Opinnäytetyö. Paltamo: Paltamon Kirjapaino Ky.

Ilta-Lehti. Teema Historia. Lotat. 2019. Julkaisija: Alma Media Suomi Oy.

Sähköiset

Veteraaneista pidettävä huolta!

a) Tärkeät päivämäärät. 2019. Viitattu 28.2.2019. https://www.reservilaisliitto.fi/so-tiemme_veteraanit/tarkeat_paivamaarat

b) Kaatuneiden muistopäivä. 2019. Viitattu 21.5.2019. https://www.reservilaisliitto.fi/so-tiemme_veteraanit/tarkeat_paivamaarat/kaatuneiden_muistopaiva

Lotta Svärd verkkomuseo. 2019. Viitattu 28.2.2019. <http://www.lottasvard.fi/nayttely/laa-kintajaosto/>

JR 50 Jatkosodan taisteluissa 1941-1944. 2011. Kaatuneiden evakuointi jatkosodassa. Viitattu 28.2.2019. <http://80.246.169.132/jr50/kaatuneet.php>

Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin Perinteiden Liitto Ry.

a) Lotta Svärd-järjestön tausta. 2017. Viitattu 28.2.2019. <https://perinne.fi/lotta-svard-jarjesto/jarjeston-tausta/>

b) Lotta Svärd- nimen muodostuminen. 2017. Viitattu 10.5.2019. <https://perinne.fi/lotta-svard-jarjesto/lisatietoa/lotta-svard-nimi/>

c) Lotta Svärd järjestön perustaminen. 2017. Viitattu 3.3.2019. <https://perinne.fi/lotta-svard-jarjesto/perustaminen/>

d) Lotta Svärd-järjestöön liittyminen ja aatteellinen perusta. 2017. Viitattu 4.3.2019. <https://perinne.fi/lotta-svard-jarjesto/jarjestoon-liittyminen-ja-aatteellinen-perusta/>

e) Lotta Svärd-järjestön koulutustoiminta. 2017. Viitattu 5.3.2019. <https://perinne.fi/lotta-svard-jarjesto/koulutustoiminta-1920-ja-1930-luvulla/>

f) Lotta Svärd- Fanni Luukkonen. 2017. Viitattu 10.5.2019. <https://perinne.fi/lotta-svard-jarjesto/lisatietoa/fanni-luukkonen/>

g) Lotta Svärd- Hilja Riipinen. 2017. Viitattu 10.5.2019. <https://perinne.fi/lotta-svard-jarjesto/lisatietoa/hilja-riipinen/>

Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys ry. 2019. Viitattu 20.5.2019. <http://www.sotavainajat.net/tilastoja>

Kadettikunta ry. 2016. Asemasota. Viitattu 10.3.2019. <http://www.veteraanienperinto.fi/vepe/index.php/fi/jatkosota-maanpuolustus/asemasota/index.html>

Kaatuneiden muistosäätiö. 2019. Viitattu 10.9.2019. <http://www.muistosaatio.fi/tulevaisuus/sankarihaudat>

Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri. 2012. Viitattu 10.10.2019. <https://www.sotaveteraanipiirihelsinki.fi/piirin-toiminta>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. 2012. Viitattu 16.10.2019. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Julkaisemattomat

Aleksi Siltalan haastattelu ja muistelmia sotavuosien 1939-1945 ajalta. Koonnut Sakari Siltala. 1998.

Henkilöhaastattelu. Vantaa. Toteutettu 10.6.2019.

Lottamuseo. Syväranta, Tuusula. Vierailtu 14.9.2019.

Museo Militaria. Menetys ja muisto -näyttely. Hämeenlinna. Vierailtu 21.9.2019.

Kuviot

Kuvio 1: Anniina Siltala. 14.9.2019. Lottamuseo.

Kuvio 2: Anniina Siltala. 14.9.2019. Lottamuseo.

Kuvio 3: Anniina Siltala. 14.9.2019. Lottamuseo.

Kuvio 4: Anniina Siltala. 14.9.2019. Lottamuseo.

Kuvio 5: Marja-Leena Pihlajamaa. 2019.

Kuvio 6: Puolustusvoimien kuva-arkisto. SA-kuva, nro 158213.

Kuvio 7: Puolustusvoimien kuva-arkisto. SA-kuva, nro 158212.

Kuvio 8: Puolustusvoimien kuva-arkisto. SA-kuva, nro 126499.

Kuvio 9: Anniina Siltala. 3.9.2019. Pellon sankarihautausmaa.

Kuvio 10: Anniina Siltala. 3.9.2019. Pellon sankarihautausmaa.

Kuvio 11: Puolustusvoimien kuva-arkisto. SA-kuva, nro 51758.

Kuvio 12: Puolustusvoimien kuva-arkisto. SA-kuva, nro 51757.

Kuvio 13: Haastateltavan kotialbumi. Kuvan ottanut Sylvi Saksio. 1944.

Kuvio 14: Anniina Siltala. 10.6.2019.

Liitteet

Liite 1: Kirje haastateltavalle.....	51
Liite 2: Haastattelukysymykset	53
Liite 3: Sisällönanalyysi	54

Liite 1: Kirje haastateltavalle

15.5.2019

Arvoisa Vastaanottaja,

Olen Anniina Siltala, sairaanhoitajaopiskelija Laurea-ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötä sota-aikana toimineista kaatuneiden evakuoimiskeskuksista ja lottien työstä vainajien huollossa. Opinnäytetyöni yhteistyökumppanina on Helsingin sotaveteraanipiiri. Piirin hallituksen jäsen Marja-Leena Pihlajamaa toimii yhteyshenkilönä opinnäytetyössäni ja yhteystietonne olen saanut hänen kauttaan.

Lottien tekemä työ on ollut korvaamaton apu sota-ajan Suomessa. Opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda esille, millaista lottien työ on ollut sotavuosina 1939-1945 kaatuneiden huollossa -ja evakuoimiskeskuksissa. Näkökulma on siis erityisesti lottien työssä; siitä millaista työ oli käytännössä, aina ruumiin ensikohtaamisesta sen kotiinkuljetukseen saakka. Opinnäytetyössä ollaan kiinnostuneita koko vainajien huollon kokonaisuudesta ja myös lottien henkisestä jaksamisesta. Lisäksi opinnäytetyössä halutaan kertoa yleisesti kaatuneiden huollosta ja evakuoimiskeskuksista; niiden perustamisesta ja toiminnasta aina sotien loppuun saakka.

Toivon, että teillä olisi mielenkiintoa osallistua haastatteluun koskien työtänne kaatuneiden huollon parissa sota-aikana. Haastattelut ovat olennaisin osa opinnäytetyötäni ja niiden avulla saan arvokasta, ainutlaatuista ja kokemukseen perustuvaa tietoa aiheesta. Haastattelu toteutetaan yksilöhaastatteluna ja luvallanne haastattelu myös videoitaisiin. Videointi helpottaisi myöhemmin haastattelun purkamista ja näin ollen edistäisi opinnäytetyön tekemistä. Materiaalia ei julkaistaisi ja antamianne tietoja käsiteltäisiin nimettömästi. Videointi on kuitenkin täysin vapaaehtoista ja siitä saa myös kieltäytyä.

Lisäksi toivoisin, että ottaisitte halutessanne haastatteluun mukaan joitain muistoesineitä tai valokuvia sota-ajalta, mikäli Teiltä sellaisia löytyy. Ne voisivat nostaa mahdollisesti lisää ajatuksia pintaan ja antaa tukea haastatteluun.

Haastattelu on suunniteltu toteutettavaksi touko-kesäkuun vaihteessa. Haastattelun ajankohta ja paikka sovitaan Teidän kanssanne. Halutessanne annan mielelläni lisätietoja aiheesta.

Ystävällisin terveisin,

Anniina Siltala
Puh. 040 578 5367
anniina.siltala@student.laurea.fi

Marja-Leena Pihlajamaa
Puh. 0504270906
marja-leena.pihlajamaa@hus.fi

Liite 2: Haastattelukysymykset

Haastateltavan taustatiedot

- Kuka olette (ikä ja mistä kotoisin sekä missä asuitte sodan aikana)

Suhde lottajärjestöön ja rooli sodan aikana

- Millainen oli suhteenne lottajärjestöön ja millaista työnne oli siellä?
- Kuinka päädyitte pikkulotaksi kaatuneiden huoltoon?

Sodan aikana

- Millainen kokemus oli kohdata kuolemaa?
- Mikä auttoi jaksamaan?
- Mikä on ollut raskain kokemuksenne?
- Koitteko, että tunteita, kuten surua sai näyttää?
- Mikä on ollut mieleenpainuvinta?

Sodan jälkeen

- Miten tällainen kokemus on vaikuttanut myöhempään elämäänne?
- Kenen kanssa olette käyneet läpi kokemuksianne?
- Miten koitte lottajärjestön lakkauttamisen?
- Miltä on tuntunut, kun lottia on vuosikymmenten jälkeen alettu taas arvostaa?

Liite 3: Sisällönanalyysi

Alkuperäisilmaisu	Alateema	Pääteema
<i>"Se oli se pelko siitä, että vapaus menee. Se oli istutettu niin syvälle että ei siinä ollu mitään kysymystä muuta kun siitä että mitä mä voin tehdä että vapaus säilyy. Se oli niin vakava paikka että..."</i>	Kotimaan itsenäisyyden vaatiminen	Isänmaan tärkeys
<i>"Jos minä en tee omaa osuuttani niin sitä on vähemmän ja ykskin lenkki jos on huono niin se murtaa koko homman."</i>	Oman tehtävän tärkeäksi kokeminen	
<i>"Kyllä me uskomassa olimme. Koko perhe olimme. Ja tuota...se oli tärkeä asia ja rukous tietenkin."</i>	Rukoileminen	Kristillisuus
<i>"Täytyy sanoa että Taivaan Isä on siunannu kaiken."</i>	Siunaukseen uskominen	
<i>"Ei saanu kertoa kellekään, että on lotta ollu taikka suojeluskuntalainen. --Kamalalle tuntui tietenkin."</i>	Järjestön lakkautuksen tuomat tunteet	Lottatyön arvostus
<i>"Ei se nyt elämäntyö ollu mutta joka tapauksessa valtava panos tämmöstä henkistä voimavaraa, käytetty tähän asiaan. Niin yhtäkkiä ei se oookkaan mittää."</i>		

<p><i>"...ei ollu lottapuvun näkösiä vaan pantiin väärän värisiä nappeja ja vähän jotakin kaulusta muutettiin ja hihat lyhennettiin ja tämmöstä. Se oli tarkkaa piilottelua."</i></p>	<p>Lottiin liittyvien asioiden piilottelu</p>	
<p><i>"Kyllähän se tietysti hyvältä tuntuu, kun annetaan oikea arvo."</i></p>	<p>Lottien aseman palautuminen</p>	
<p><i>"Meidän koti oli semmonen yhteispaikka, siellä tapahtu kaikkea. --Niin ihmiset tulivat ja kokoontuivat; nämä suojeluskuntalaiset ja tekivät kaikille näille kaatuneille ristit. Sinne kirkkomaahan. -- Ensin hankittiin lautoja. Ja sitten niiden pätkiminen sopivan kokosiks, sitte höyläminen ja hiominen. Sitten maalaaminen ja vielä tekstaaminen. Ja pappikin oli siellä mukana."</i></p>	<p>Yhdessä tekeminen</p>	<p>Yhteishenki</p>
<p><i>"Siitä on puhuttu. Sitä on saanu purkaa. Ja sitä on kukin omia kokemuksiansa kertonu. Siitä on saatu tämmönen iso kimppu asioita. Mahtavia asioita, joita ei, siis en minäkään lapsena ymmärtäny yhtään kaikkia mitä tehtiin. Sitä tehtiin vaan."</i></p>	<p>Vertaistuki ja kokemusten jakaminen</p>	

<p><i>”Olen kyllä kiitollinen kaikesta. --Että eihän elämä olis sitä että kaikki olis ruususta. Ne täytyy olla ne pii-kitkin. Ja niitä on ollu. Mutta joka tapauksessa olen kiitollinen. Joka hetkestä minkä mä elin.”</i></p>	<p>Kiitollisuus elämästä ja vaikeista kokemuksista</p>	<p>Kiitollisuus</p>
<p><i>”Kun näitä arkkuja tuotiin tänne kotimaahan ja niistä tuli sitten ilmotus meille ja minä menin sitten kirkon ovia avaamaan. Ullakkoon nostettiin näitä arkkuja ja nämä avaimet oli sitten mulla ja minä huolehdin siitä, että kaikki oli kunnossa siellä, eli asiallisesti siis nostettu.”</i></p>	<p>Arkkujen vastaanottaminen</p>	<p>Tehtävät ja kokemukset pikukulottana toimimisesta</p>
<p><i>”Sitten ne kirkon ullakkoon pantiin ja sitten jos joku halus avata, kaikkia ei saanu avata mutta jos siihen oli lupa, niin minä sitten kävin auttamassa siinä.”</i></p>	<p>Vainajien näyttäminen omaisille</p>	
<p><i>Minäkin olen joskus vienyt surusanoman johonkin perheeseen koska kirkkoherra ei kerinnyt. Ja ne oli raskaita askelia. Musta tuntuu että minun ymmärryksen ei riitä siihen, että mitä mä sanon siellä. Mä itkin vaan. Ja sitten ne arvasi.”</i></p>	<p>Surusanoman vieminen kaa-tuneen omaisille</p>	